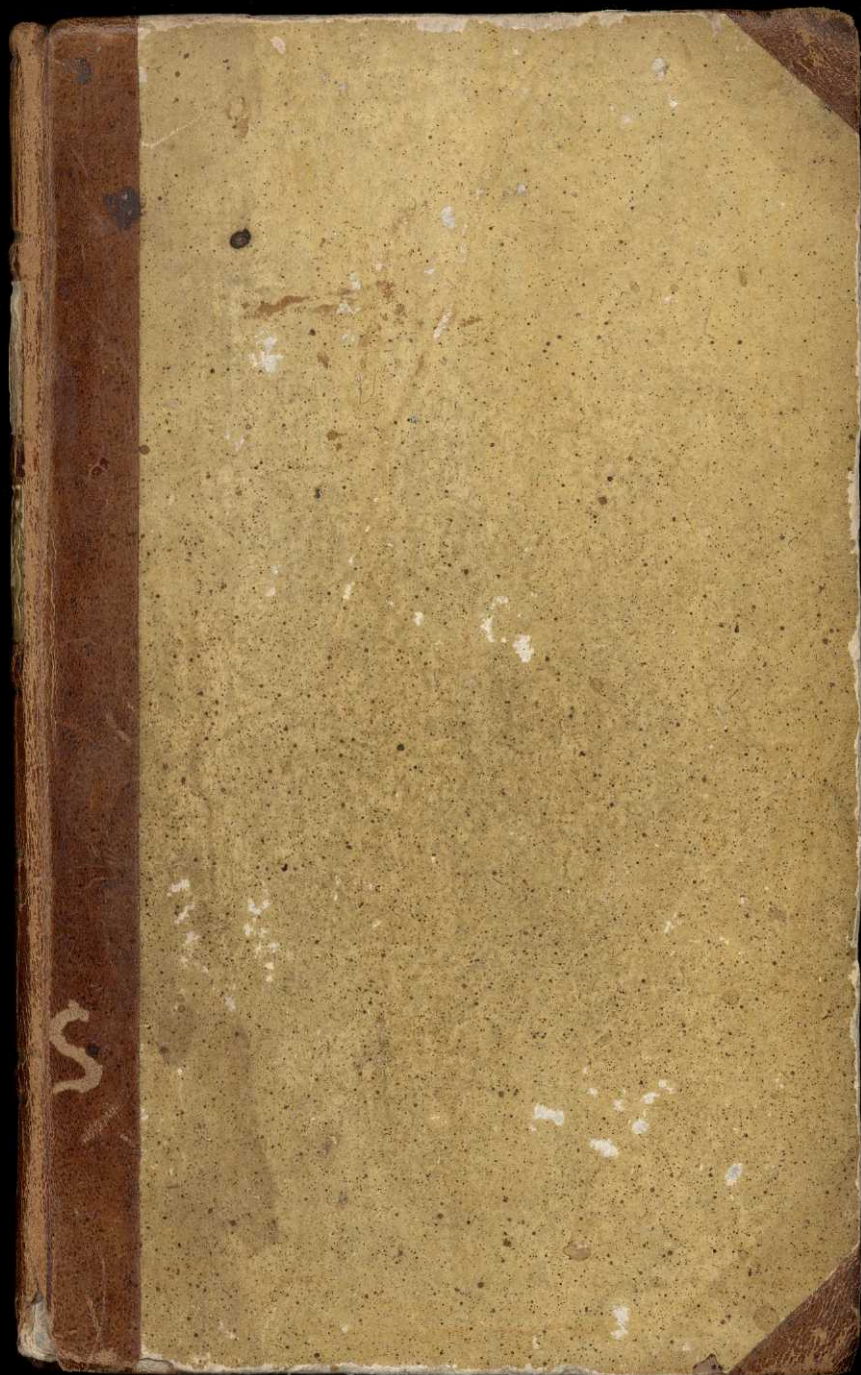

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Centralbiblioteket

Tidskr.

Sv.

Ex A

J. M. M.

LÄSNING

I

B L A N D A D E

Ä M N E N.

ANDRA ÅRGÅNGEN.

STOCKHOLM,

Tryckt hos HENRIK A. NORDSTRÖM,

1798.

Handwritten signature or scribble at the top of the page.

FASSING

B. L. A. N. D. A. D. E.

A. M. N. E. N.

ANDRA ÅRSLÅG

STOCKHOLM

Tryckt hos H. N. A. Nordström

N:o 9 & 10.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNER.

... from sounds to things ...
POPE.

STOCKHOLM,
Tryckt hos HENRIK A. HORDSTRÖM,
1798.

INNEHÅLL:

	sid.
1. Ode til Fru Lenngren, af Gust. Fr. Gyllenborg. (Poëme). -	1.
2. Dröm. (Poëme). - - -	2.
3. Lyckan. Moralisk Saga. (Poëme).	5.
4. Om Spöksyner och Vidskeppelse.	10.
5. Om Mystiska Ordnar, Svedenbor- giani/me, m. m. - - -	75.
6. Undersökning af den Frågan: hurwida det kunde vara nyt- tigt eller icke, at upbringa Svenska Åkerbruket til en sådan höjd, at åfven Spannmål skulle kunna föras til utrikes orter. -	85.
7. Svensk Litteratur. - - -	97.

STOCKHOLM.

Tryckt hos Henrik A. Kornerup.

1798.

*Ode til Fru LENNGREN, af GUST. FR.
GYLLENBORG; upläst i Svenska Acade-
miens allmänna Sammankomst d. 20 De-
cember 1797.*

Fåfängt trädens skugga väljes
af en blygsam Näktergal;
Stämman känns, ehvar han dväljes,
af de ljuffta toners val.

Fåfängt sig kring våra Säten
tränga Skogens Sångare;
Nejden, döf för deras läten,
prisar den Osynlige.

Likå Du, vår SångGudinna!
Dig förgäfves dölja vill;
Priset, som Du skyr at vinna,
hör dig ej desmindre till.

Fåfängt Skalden i sin yra
fvingar sig i Gudars tal:
harmfen faller han sin lyra
vid et echo från din dal.

Philosophen i all ära!
Ofs dit ikämt bevisar mer,
der du ofs en vishetslära
mera sann och mänsklig ger.

Lika fjerran från det låga
 som från högmöd i din fång,
 Gracerne i din förmåga
 oss besegra utan tvång.

När til evig glömska dömmes
 Vecko-skrifters tröga glam;
 med hvad omsorg bladet gömmes,
 der dit snille ljungar fram!

Och Du saknas! och den skara,
 som på Pinden släpar sig,
 tror ännu sig något vara,
 vara till förutan Dig.

Dröm.

Uti en Dröm ej längesen,
 jag såg en groupe af tvänne sälla
 på väplingen i Elyféen,
 bredvid en lagerskuggad källa.

Det var den Svenska Uranie
 och Daphnes Skald vid hennes sida;
 en synbar djup Melancholie
 sågs öfver hennes hamn sig sprida.

Camillas Sångare! O hör!
 (Så vid en halfluck föllo orden)
 Man Dig en prächtig Loffång gör,
 och mig en bitter harm på jorden.

Säg, har jag ej til klagan rätt?
 Serapher! *Gyllenborg* mig glömmet
 Och nu — *Ack så är verdens fätt!*
 en annan *Varelse* berömmet.

Med hvilken bragd af vittet Sjal,
 Säg mig förtjente Hon väl detta?
 Hon aldrig läst et ord i *Båyle*,
 som *Kellgrens* skugga vet berätta.

Jag skref mit hela Köns försvär,
 som alla minnen än förvara,
 och hon — törhända nödigt har
 at Könet hånne må förvara.

Mit Snille på et vidsträckt fält
 gjort färder, som man vet, ej korrt,
 och fört mig borrt längst öfver Bält,
 och hon — är nästan aldrig borrt.

Nej aldrig fant hon mina spår,
 Säg, hvarför hon et lof förskyller?
 Det finns ju ej et enda Får
 i hennes stackars två *Idyller*.

Et lof af Sveriges Skaldefar,
 O *Creutz*! se djupet af förtreten,
 kan henne bli hvad mig det var:
 En lyftning till *Odöeligheten*.

Likväl (Så fortfor denna Hamm)
Hvi bör mig sådan frugtan röra?
Så svag förtjenst — så ringa namn —
hvad anspråk kunna de väl göra?

Och huru häpen, huru brydd
lär hon sig icke nu befinna,
ej van vid muntran och beskydd,
och utan hopp at loford vinna.

Med hvilket fruktlöst hufvudbråk,
i nitet at sin känsla lyda,
Hon föka skall en ton, et språk,
för at en tacksam vördnad tyda.

Ja, jag är hämnad, hon är dömd,
jag min förtrytelse kan spara:
det är et straff at bli berömd,
när på sit lof man ej kan svara.

Nu *Sappho*, lättad i sit qual,
sig til sin ljusa Granne vände,
som, leende vid detta tal,
en blick af bifall henne fändes.

Jag återfänktes til vår Jord,
väckt af den lifligaste smärta;
ty, *Sappho*! Dina sista ord
de funno echo i mit hjerta.

Så under Sömnens svärmeri,
där tankan löper utan tömmar,
hvar mänkja efter sit genie
gör resor uti sina drömmar.

At stundom deri talas kan
så sannt, som om man vore yaken,
vet bäst den vidtbereste man,
som gjort sin tour kring Zodiaken.

Lyckan.

Moralisk Saga *).

Tro *La Fontaine*, min Vän, om du ej tror på mig;
han säger: *Lyckan är en Hona*:
Sök hånne ej, så skall hon söka Dig —
och det bevisar han af det som hände sig
med tvänne hedersmän, som bodde när Verona.

Okunnige om Stadens gny
och all den list, det våld, som Staters öden hvälfva,
de lesde ensligt i en By
och vände sina torfvor sjelfva.
Men en af dem, utaf det slag,
som trånar under lugna öden,
hof up sin röst en vacker dag
och sa: "Min Vän, du ser, vårt tillstånd liknar
nöden;

"All Verlden vet at tala om

"hvad *Lyckan* är en blid Gudinna:

"och väl är dem, som hånne finna!

"men icke kommer hon för det man ropar: kom!

"Hvad menar du väl, til exempel,

"om ocklä Vi en gång besökte hennes Tempel"?

A 3

"Nej

*) Se *La Fontaines* Fabl, 12. Liv, vii.

"Nej tack (var Vännens svar), stor tack för ditt
förslag.

"Sök du Gudinnan bäst du gitter;

"jag älskar Sällheten: du älskar Guld och Glitter:
"en hvar sit tycke har — och jag,
"min Vän, jag sitter här jag sitter".

Lyckönskarn böd sin Vän god natt,
och nästa dag i Chaifen fatt.

Gudinnan sadës då beställsamt slysefatt
vid Hofvet i Byzanz at skifta sina Gracer
och njuta dyrkan där med rökverk och extaser.

Hvem reste dit, om ej vår Vän?

På Cour och på Lever, i Små-Rum, i de stora,
fördref han hela månaden
at föka — och sin tid förlora.

Var hon ej där? — Jo vist: och vist stod han
på lur

än bland de låga, än de höga,
med smidig rygg och Levist öga,
och skapte hela sin natur

så angenäm, som det var möjligt —

Men det var allför löjligt,

at när Hon i sin väg fann upställd hans Figur,
straxt vände Hon sig om och tog en annan tour.

Men Mannens sinnelag var böjligt.

En dag, då ingen visste af,

til stora Mogols Land Gudinnan sig begaf —

Han efter straxt! — så straxt, et väsen utan vingar

och utan all den hjelp, som fås i Epopéen,
med blott Favoniers fläkt och Bucephalers ben
sig efter en Gudinna svingar.

Dock,

Dock, efter mycket bråk och knarr,
 han lyckligen til Mogol lände;
 men kom ju't lagom, stackars narr,
 at se, vid första skymt af ljus, som Solen tände,
 kring skuldran kastande sit fladdrande Gravor
 Gudinnan på en Sky sig höja,
 som med Zephirn til Japan for —
 Ack, hvad han svor!

Men här var ingen tid at dröja:
 han följde henne straxt, som Lucifer en Sjal,
 och hans Fregatt hana fram så fort och väl
 som någon jordisk farkost hinner.
 At finna *Lyckan* nu han hoppas och han brinner,
 och resa länge föll sig dyrt;
 men si! Hon hade re'n bestyrt
 om alla sina stora planer
 för at hugfvala de Japaner;
 och när han öppnade sin stora mun at fråga,
 så svarte Japaneferne:
 "Hvad vill Du här, Europé?
 "far borrt med din Religion, des Svärdsägg och
 des låga.
 "Du tror at finna *Lyckan* — Nej,
 "hon reste nyfs til Dahomey:
 "res efter, om du vill, och har en hals at våga;
 "men, är dit lif dig något kärt,
 "den jorden ej af dig beträdes;
 "ty mänskjo-hufvuden därstädes
 "behandlas något familiert".

Nu svor han mera dyrt, än nånsin förr han svurit,
 och efter någon stund: "Är jag ej (ropte han)
 "den olycksaligaste Man
 "som jorden på sin yta burit?

"Ehvert jag ställa vill mit lopp,
 "Gudinnan för min dyrkan flygtar —
 "Nej, jag vill öfverge mit vindförflugna hopp:
 "jag aldrig öka ikall den tropp,
 "som Hennes gunst och nåd beryktar;
 "Jag vänder om".

Så gjorde han:
 (rädd var han väl också för Dahomeyska Bilan) —
 men, hvilken dödelige Man
 kan blifva mer bestört, än han,
 då sin Gudomlighet han ju vid dörren fann
 af Hyddan, där hans Vän njöt Stillheten och
 Hvilan?

Det var om den som hemma blef,
 en Skald, som Glömskan aldrig höljer,
 Uti *Honorii* dagar skref,
 at hans Moral var den, som följer *):

Lycksalig den, sin kärta tid,
 med hella och med lugn beträder
 den välförvärfda jord, han ärft af sina Fäder —
 som, rik utaf sin samvetsfrid
 och skild från stojet och från flärden,
 sit hufvud, klädt med silfver-hår,
 i samma koja hvila får
 som sett hans inträde i verlden —
 och stödd och lutad vid den staf,
 hvarmed han ej kring verlden lupit,
 får stappla, ostörd, til sin graf,
 i sanden där han fordom krupit!

Mig

*) Se *Claudianus de Sene Veronesi*, qui sub-
 urbium nunquam egressus est.

Mig Lyckan ej med blindhet slog
och aldrig i den hvirfvel drog,
som lyftat och som störtat andra.

Et främmande Climat min längtan ej bedrog
at fruktlöst efter Sällhet vandra;
jag ej, för vinning, darrat har
på Oceanens vreda bölja;
jag ej, af ärelust barbar,

förmått med likars blod min hand i striden skölja.

I fred för mig har Statens hjul
fått sin bestämde rullning följa.

Nöjd med det torf-betäckta skjul,
hvars låga väggar mig från vindarna förkona,
med frestelse jag aldrig tänkt
at skåda tornen af Verona;
en bättre syn mig glädje skänkt:
den öppna Himmelen jag skådat
och horisonten oinfränkt.

Ej Consulaterne bebådat
förnyelsen af mina år:

det Väsen ofvan molnen går,
hvars mildhet och hvars magt jag vördar;
mig gaf at skilja dessa år
vid räkningen af mina Skördar;
at kunna säga *det är Vår*
af Gräsets brodd och Blomstrens lukter,
och skönja Höstens rika spår
utaf de tyngda Trädens Frukter.

Med Solens cirkel-hvarf jag mina dagar mätt:
hvar morgon öfver denna Slätt

hon framblänkt i den glans, som Stjernorna förjagar;
hvar afton, flygtande kring himlens ödemark,
sin lampa släckt bakom den Park,
som åldrats har med mina dagar.

Men ej Numidiens Sol med sina strålars brand
kringom min kala hjesa ljungat:

jag sökte ej en okänd strand;
 ej Gangen mig, ej Tibern gungat;
 jag ingen annan jord belungat;
 men, inskränkt i mit eget Tjäll,
 belåten med mit lugn och mina armars styrka,
 jag njutit har min dag — och ser vid lifvets
 min Afföda sin ro i lifvets morgon yrka —
 och väntar döden — och är fäll.

Ja, fritt må hvem som vill en flygtig Lycka dyrka,
 som dårat har hans syn och Själens hopp förledt!
 när han från pol til pol kring verdens öknar trefvat,
 få skall han säga: "Jag har sett" —
 och jag skall säga: "Jag har lefvat".

Om Spöksyner och Vidskeppelse.

Det gifves vissa förnufts-förvillelser,
 hvarifrån man finner sig befriad, innan
 man ännu knapt gifvit sig tid at tänka
 derpå, och hvaraf det icke tyckes behöf-
 vas annan vederläggning, än at endast fö-
 das femtio eller hundra år sednare. De,
 som bland oss vilja ega anseende af rin-
 gaste uplysning, le med en mild och ä-
 del medömkan åt berättelserna om de
 fordna tiders vidskeppelse. Det är så sim-
 pelt, säga de, at vid första ögonkast be-
 gri-

gripa orimligheten deraf. Utan minsta behof af vidare undersökning, befinna de sig således på en gång oändligt uplyftare varelser än hela det äldre Europa, och det bör synas dem som om Naturen, först vid deras inträde i världen, fallit på det infallet at skapa förnuftiga människor.

Imedlertid om de någongång företaga sig at med upriktighet undersöka skälen til sin öfvertygelse, torde de fleste hafva svårt nog at igenfinna dem. Det skall hända mången, fruktar jag, at sluteligen finna sit högre förnuft, hvilat på aldeles samma grunder som deras, at hvilka han nyss log af medömkan: *jag hör så sägas öfveralt; — hvar och en påstår at så förhåller sig; — alt klokt folk är af den meningem nu för tiden.*

Också händer det dessa tänkare efter Modet, när de ej uplifvas af bordsjollret, eller annars tryggas af omgifvande fällskaper, at deras hjeltestyrka i hemlighet oftare öfvergifver dem: at de likasom deras Mormors mor, stundom skygga rätt klenmodigt för et hvitt skynke uthängt i mörkret; skrämmas rätt illa af et litet buller eller et ovant läte nattetid; skyndas sig, när de äro enlamme, med ganska lätta fötter förbi mörka aflägsna ställen, benhus och grafplatser; och at vid vissa

critiska tillfällen, då deras philosophie som bäst kunde tjena dem, de ej veta hvart hon tagit vägen i hastighet.

Det synes då behövas til verkelig uplysning, et annat slags förnuft, än det, som lånas af den allmänna tonen, det som man får utan at tänka derpå, och som lik dunstkretsens inflytelse, inarare kan sägas komma genom porerna, än genom estertanken.

Men icke alla personer, jämväl af rätt fundt egit förnuft, finna tilräcklig tid at alltid sjelfve utreda deras begrepp. Det skulle vara godt at då och då någon läsning, icke för lång, men icke heller för kort och stympad; icke för tung, men icke heller altför lätt och ytelig, bidroge at likasom framhjelpa det allmänna förståndet, som håller på at födas. I et land, hvars egen litteratur icke är rik på goda böcker, och där bekantskapen med utländska skrifter icke heller är den intimaste, skulle det i sanning vara et vackert företag, om någre författare förenade sig at i ämnen af allmän uplysning efter handen upställa de fannaste och nödvändigaste tankefatser. Man har redan hos oss gjort några sådana försök: se här ännu et i det ämne, som utvisas af öfverskriften.

I.

Om inbillningens magt på människosinnet, och oldgenheterna deraf.

Jag har ibland mina bekanta en gammal förståndig vän, som stundom besöker mig. Under et af våra Samtal öfver detta ämne, berättade han mig följande händelse, som i hans ungdom träffat honom. Den kan tjena såsom et litet exempel af inbillningens välde öfver sinnet, och huru ringa trygghet man eger i et mod, grundadt mera på et blott förtroende til andras uplysning, det vill säga mera på et slags ombyte af fördomar, än på någon egen utredd öfvertygelse. Den är för öfrigt så smårolig som någon annan af detta utnötta slag, och bestyrker, sammanlagd med tiotusen dylika, at om det gifves något rum i verlden, hvarest det verkligen spökar, är det troligen på intet annat ställe, än i den stundom så sublima och stundom så dåragtiga människohjernan. Se här hans historia.

Jag bodde i min första ungdom hos en gammal fru, hvars enda dotter dog efter en kort sjukdom. Min kammarare var långt ner på gården i öfre våningen af en liten enslig byggnad, som höll på at förfalla
och

och där inga andra rum kunde bebos än de två som jag innehade. Under det man tillagade svepningen och begrafningen, hade man ej annat rum för Liket än en Sal i nedre våningen af samma byggnad, belägen just midtunder den inre kammaren. Vårdinnan lät fråga mig, om jag ville byta rum öfver några dagar. Som jag för ingen del ville anses för spökrädd, och verkligen ej var det vanligen, svarade jag nej dertil med ståndagtighet. Smickrad af den förundran öfver mit mod, som jag märkte hos allt gårdsfolket, beflöt jag at genom inga skäl låta afråda mig från min förefatts. Det var Sommar och ännu ej sent på eftermiddagen. Genom en stor springa på golvet kunde jag tydligen betrakta den döda, som var oplagd på et bord, just midtderunder. Salig människan hade varit i lifstiden temligen ful. Jag nekar ej, at hennes gran- skap efter döden blef mig derigenom likasom fruktansvärdare. Dock tänkte jag straxt derpå: så mycket oskyldigare har hon tvifvelsutän lefvat: och denna reflexion, jag vet ej hur, likasom styrkte min vågsamhet.

Jag gick ut, och kom hem sednare på aftonen. Klockan var efter 10, men det var ännu helt ljust. Under det jag för
 mig

mig sjelf i mit öppna fönster öfverlade
 hvad i sådan belägenhet nu stod at göra,
 såg jag tvänne unga lifliga flickor, pen-
 sionairer i huset, hoppa förbi. Efter myc-
 ket joller sinsimellan frågade de mig: hu-
 ru jag befann mig til mods, och om det
 verkligen vore mit alfvar at tilbringa nat-
 ten i sällskap med deras aflidna kamerat?
 Hellre nu än någonsin, svarade jag, ef-
 ter mit tycke ganska småroligt: och nu
 blef mit beslut oryggligt. Jag tänkte
 blott på morgondagens ära.

Alt var tyft i huset; mit fönster re-
 dan tillflutit, min dörr som jag trodde li-
 kafä, och jag vankade med stora steg af
 och an i mina betraktelser. I sanning vo-
 ro de ej färdeles grundeliga; ty utom nå-
 gra ganska triviala skäl, som jag tillfälligt
 upsnappat, och påminnelsen om någre för-
 nuftige män af mina bekanta, som ej trod-
 de på spökhändelser, befans mit egit phi-
 losofiska förråd i detta ämne för öfrigt
 ganska lätt tömt och otillräckligt. Jag up-
 repade imedlertid, ofta och ifrigt, det lilla
 jag någonsin tänkt eller trodt mig tänka
 om spökens omöjlighet. Men ju mera
 det mörknade kring väggarna i rummet,
 ju mindre klart såg älven min philoso-
 phie, och ju mer öfvervägde skälen åt
 Anm-skrocket. Alla de goda beslut jag
 fök-

fökte inpränta hos mig under de långsamma steg jag gjorde åt fönstret, försvunno som rök och väder, så snart jag vände min gång tillbaka emot kakelugnen, där springan var. Med hvar minut tyckte jag, at den fatala springan blef allt bredare och bredare. Än spetsade jag örat i väntan at få höra en hemsk röst uphöjas ner ifrån falen; än tyckte jag mig se en hvit och kall hand framtränga ur den smala öppningen; och så ofta jag i min gång vände mig dit åt, fruktade jag at finna golvet klufvit, och Mamsellen kanske med hela hufvudet redan oppe i kammaren. Til all olycka slog också nu tornuret sit förskräckliga *Tolf*. Detta kraftiga Argument, underhjelpt af en uphetad inbillning, nedkufvade med sina 12 rysliga kyrkoljud hela mit lilla återstående förnuft, och min philosophie led et snöpligt nederlag.

Et enda medel återstod mig ännu at försöka. Det var at bädda mig djupt ner i längen, och draga täcket väl öfver hufvudet. Men ack! Sömnen flydde mit öga, och inbillningen såg lika klart, huru mörkt jag också gjorde omkring mig. Jag svettades och kastade mig oroligt. Dörren til yttre rummet, som kommit at lämnas på glänt, eller helt löst tillsluten, bör-

började ocklå nu, Gud vet hur, at knarra, och likasom öppna sig. Nu lyntes mig all räddning ute för mig. Jag flög up ur fången, betagen af ångest, och kastade nattrocken öfver mig, i fullt beslut at tilropa mig hjälp. Skammen höll mig ännu tillbaka. Intet kny hördes vidare; och jag begynte åter at sanfa mig.

Under detta korrta mellanstånd af förnuft, beslöt jag at genom et driftigt steg öfvertyga mig sjelf om min dårlighet. Det är omöjligt, sade jag, at en död kropp kan flytta sig. Du behöfver blott lägga dig ner på golvet och titta ner genom springan, för at med egna ögon öfvertyga dig, at den döda ännu ligger där på samma bord och i samma orörliga ställning, som du sett henne ligga där i eftermiddag.

Det var ännu så litet mörkt, at jag tydligen kunde genom springan urskilja alla objecter i den nedre salen. Men hjälp himmel! huru stor blef ej min bestörtning, då jag såg bordet, på hvilket jag sett den döda uplagd, aldeles tomt, och liket borta derifrån.

Jag visste med fullkomlig säkerhet at man ej flyttat henne i något annat rum. Omöjligt var det mig således at falla på någon rimligare tanke, än at den döda sjelf

upstått. Nu begrep jag tydligen hvarföre min dörr knarrat. Med hvart ögonblick väntade jag at se den förskräckliga Mamfellen inträda i rummet til mig. Lik en förtviflad Soldat, som faran ger styrka, och som på vågspel af lif och död slår sig igenom fienderna, stötte jag opp dörrarna til bägge rummen, stupade mig hals öfver hufvud trapporne utföre, och stod i tre språng långt fram på gården utanför gårdsdrängens rum. Varfamt och sakta klappade jag på hans dörr, under det jag med en hes röst, som jag ej ville skulle höras längre omkring, hviskade flera gånger: lätt opp Anders! det är jag. Lät opp Anders!

Anders hade ej tilbragt natten roligare än jag. Man hade flyttat ner i hans kammare, fängen där Mamfellen aflidit, just i samma tilstånd, som hon vid dödstimman lämnat den. Hvar minut hade hans fruktan målat henne för hans inbillning, kommande för at återtaga sit rum. Nu såg Anders sin grymma spådom ytterst nära at upfyllas. Denna hefta röst, detta hemfka hviskande: *lät opp Anders!* kunde han tvifla om hvarifrån det kom? Anders hade ingen lust at göra liket til viljes. Med en darrande stämma anbefalte han sig i alla Änglars beskydd, i en lång
rad

rad af afstomböner, som han ingendera riktigt mindes och i förskräckelsen ömkeligen sammantrasslade. Så rädd jag var, måste jag le. Den ena stackaren skrattade åt den andra. Morgondagens åtlöje begynte också nu at måla sig för min egen tanke i hela sit bittra obehag. En möjlighet at dölja min svaghet och mit snöpliga äfventyr, visade sig för mig. Jag visste at porten blott var slutet med en stängel innanföre. Sakta öppnade jag den, och lopp så öfver gatan til en min Vän, på hvars fönster jag klappade, och som straxt öppnade för mig. Ensam han fick del af min omanliga räddhåga och behöll den i djup och trogen tyftnad. Klockan 4 om morgonen, innan någon ännu i huset vaknat, smög jag mig lika tyft tillbaka, stängde porten åter, gick opp i mit rum, och befanns där tryggt sofvande, då frun, litet fednare på dagen, lät genom en piga efterfråga huru jag hvilat öfver natten.

Hvar och en berömde min driftighet: et loford som man kan tänka at jag emottog med största beskedlighet och utan at på minsta lätt förhåfva mig deröfver. Man fann det desto vackrare, at vara i så unga år, på en gång så blygsam och så finnesmodig.

Men det återstod at begripa hvar liket uppehöll sig; ty ännu kl. 8 om morgonen hade det ej återkommit och lagt sig på bordet igen. Detta tycktes mig vara nog sent efter vanlig spökordning. Man hade som jag ändteligen fick veta, fått hem kistan om aftonen, under min frånvaro, satt henne bredevid ena väggen som skymdes för springan af en stor långt fram på golvet framstigande spisel, och af fruktan för råttor, öfver natten inneslutit liket deruti.

Här slutade min Vän sin spök-Drame, som i likhet med förmodeligen hvar och en annan sådan, hade den egenskapen at spelas utan flera Acteurer än endast de tvänne: *Raddhågan* och *Inbillningen*. Jag har fällan, tillade han, tydligare än denna gången erfarit omöjligheten at med et halddanadt förnuft försvara sig emot inbillningsmagten, när denna fått tid at uphetta sig til en viss grad af liflighet.

Vissertligen är ingenting löjligare än en människa, jagad på detta fått framför sina egna skräckbilder, och hvars förnuft går likasom opp och ner med Solen. Imidlertid är ingen ting hvarken vanligare, eller mindre at förundra sig öfver, så länge den gamla goda seden ännu hos oss bibehålles at fullproppa den barnsli-

ga inbillningen med käringinbillningens usla galenskaper.

Men utom löjligheten af en spökrädd och vidskepplig människa, är också ingen befvärligare för sig sjelf. Hans förnuft går, som jag nyls sade, med Solen ner om horisonten, och när han icke är omgifven af andra, skapar han sig hundra de plågebilder. Har han fyfslor, som tvinga honom at inom eller utom huset infinna sig på ensliga eller aflägsna ställen, så skyggar han vid hvart steg för den minsta skymt, och det minsta ljud fätter honom i häpenhet. Dör en af hans vänner eller anhöriga, så tror han öfver allt möta dess vålnad, och törs knapt taga framför sig i mörkret, af fruktan at råka dess kalla hand och at fasthållas deraf. Han kan ej vara et ögonblick allena med et lik, utan at han tycker det resa sig i kistan. At sofva ensam i en aflägsle kammar, eller at hafva sin vanliga gång sent på aftnarna öfver en kyrkogård, är för honom en pina, som hemligen förgiftar hans lefnad. Hans lätt förskrämda och därför lätt nedkufvade förnuft, gör honom i hela hans lefnad til en rädd och finnesängslig mes, ur stånd at i något ämne fatta fasta och manliga begrepp, och hans Religion, full af vidskeppelse,

ger honom om Gud och det tilkommande inga andra än högst oädla och vanskapade föreställningar.

Jag tror därför ej at någon til högre grad vidskeplig person kan äga, det oagtadt, en lund och pålitlig Moral. At gå i ständig ängslan för faror långt utom förnufts- och naturordningen, det är at i grunden hafva intet fäste, hvarken för förnuftsbegreppen eller de moraliska; men det är ej här stället at drifva denna sats. Se här hvad som hör närmare til ämnet.

Det gifves några få sinnen af en förunderlig orörlighet, och som til denna fasthet, nästan ej tyckas behöfva något stöd af grundsatser. Men i allmänhet smickrar man sig förgäfvat at, utan förutgången pröfning, et i öfrigt sundt vett skall, när tillfället inträffar, äfven göra nog mot vidskeppelsen. Det skall, ty värr, i sådan händelse lätteligen duka under för inbillningens magiska kraft, om den är smittad af folkskrocket, och har därjämte någon liflighet. Det är först när man riktigt beräknat hvad man vågar, som man går djerft fram: man flyr, när man öfverrumplas. Den sanna styrkan beror då af at i tid förutse dessa inbillningens otjenster, och at beväpna sig deremot genom
et

et förnuftigt efter sinnande och det varag-
tiga intrycket deraf. All rädsla för syner
och spökelfer, grundar sig, om jag ej be-
drar mig, på tvänne mycket åtskilda frå-
gor: den om *möjligheten*, och den om
faran deraf. Jag skall föka at i det föl-
jande utreda bägge. Anmärkom blott
här i förbigående, at hvilken, som med
sig sjelf väl öfvervägt den sednare frå-
gan, bekymrar sig föga om huru man
behagar afgöra den förra. Han må le åt
svagheten, eller til en viss grad dela den,
går han trygg i mörkret som om dagen,
under skydd af Allmagten och sit eget Sam-
vete. Men som dertil nödvändigt fordras
et sinne i fred med sig sjelft, äre j under-
ligt at så många sakna denna sinnesstyr-
ka. *Et hinc illæ lacrymæ.*

Det är sant, at den rysliga drägt, hvori
Vidskeppelsen vanligen kläder sina skräck-
bilder, ofta från barnåren qvarlämnar in-
tryck, svåra at utplåna, äfven ur det dyg-
diga sinne. Det är dessa skräckdiktens
verklighet, som förnuftet måste underfö-
ka, och om hvilkas lögnfulla orimlighet
det intet har svårt at öfvertyga sig, så
väl genom upptäckten af deras tydliga ur-
sprung från oförståndets, räddhågans och
bedrägeriets mörka tidehvarf, som genom
bevisningen om deras i sig sjelf förnuftsstridi-

ga natur. Äfven denna undersökning skall til någon del finnas i det efterföljande. Men som förnuftet ändå hos mången förblifver svagt emot den en gång förvillade Inbillningen, måste man på flera sätt föka at förminska den sednares välde. I bland kraftiga medel härtill är visserligen en ofta uprepad erfarenhet. Den som är olycklig nog at hafva en af SkrockSagor upfylld och plågad inbillning, måste vänja sig at oftare vistas ensam i mörkret och på sådana ställen, som kunna pröfva hans mod. Sedan han hundrade gånger sett huru litet han haft at frukta, skall han efter handen aldeles uphöra at göra det.

Imedlertid, och ännu en gång påmint, se der följden af de stundom outplånliga intryck, som vi uti vår första barndom vanligen emottaga af våra ammor, barnpigor, och deras likar i förstånd, bland anhörige, lärare och umgängesvänner. Jag vet i sanning få straffbarare dårskaper, än at på detta sättet fördärfva en ung människas inbillning. Och jag är öfvertygad, at utom Amm-Skrocket, Tante-Skrocket, och ännu flera slags Skrock, som jag undviker at nämna, skulle ingen af oss, vid åsyn af en död människo-kropp, någon sin hafva tänkt annat än detta: *denna kropp*

kropp har varit lefvande och dr det ick
mera.

II.

Om Spökrådslans ursprung, och fortgång til
närvarande Tid.

Hvarifrån härleder sig, frågar man, detta ohyggliga slag af vidskeppelse, och huru har det kommit at få allmänt utbreda sig öfver tidehvarfven? Jag skall förföka at besvara denna fråga.

Til någon del äger det visserligen sin grund i sjelfva det mänskliga förnuftets inkränkning, som ej äger ljus och kunskaper nog at med visshet förneka all möjlighet af Andesyner. Men til des öfriga beskaffenhet har det bevisligen upkommit från en total brist på filosofiska begrepp; från en af räddhågan fördärfvad inbillning; och från det så löjligt kallade *fromma Bedrägeriet*.

De äldsta folkslagen voro i flera afseenden lika vidskeplige som vi, men de föllo ej ner ända til detta grofva pöbeldumma slag deraf. Chaldeernas Magie var ej annat än vidskeppelsen, bragt i en slags vetenskaplig form. De uträknade tilkommande öden: *nec Babylonios tentaris numeros*, säger *Horatius*. De framkallade

aflednas andar; men de fruktade icke som vi, de döda kropparna.

Egyptierne med den vidskepligaste Theologie under Solen, och helt och hållet regerade af deras Präster, voro visserligen ej ålderdomens yppersta Philosopher. Imedlertid finner man ej heller hos dem denna löjlige spökrädsla, som så länge förnedrat det moderna Europa. De lånade ut penningar på liken af lånsökarens anhöriga, och förvarade den balsamerade panten med samma omsorg, som man hos oss förvarar all slags annan säkerhet i guld eller juveler. Det fins troligen ingen Procentare i våra dagar, som skulle vilja fätta en sådan pant in i pantskåpet.

Jag kan ej påminna mig at hos Greker och Romare, någon Spökhistoria förekommer såsom et verkligt factum. Men såsom en hos dem likasom hos oss antagen möjlighet, finner man tanken om Andesyner ofta använd i deras poetiska Dikter. Anchises skugga visar sig för Æneas hos Virgilius; Pompeji för Cornelia hos Lucanus; och hos Ovidius hotar Dido sin trolösa älskare at med sin blodiga hamn ännu efter döden förfölja honom.

Denna inbillning har då på alla tider varit den mänskliga okunnighetens. Men
vis-

vifferligen skall man hos de bägge sidst-
nämnda vettiga folkslagen icke finna et en-
da spår til detta ohyggliga Graf- och Lik-
skrock; desse Gastfynner och Gastkramnin-
gar, med et ord, dessa rysliga helfveti-
ska skepnader och deras fysiska vålds-
krafter, hvarmed en barbarisk och förpöb-
lad inbillning i påföljande Secler vanstält
och utspökat det allmänna begreppet om
Andefsyners möjlighet, eller rättare sagt,
om deras *ej-omöjlighet*. För at ifrån det-
ta allmänna ganska oskyldiga, och ätven
verkligt ädla begrepp, med nödig klarhet
åtskilja den egentliga vidskeppelsens ohygg-
liga tilläggningar, blir det ej onyttigt at
upföka tidepunkten af dessa tilläggningar,
och orfakerne dertil.

Med den renaste och djupaste vörd-
nad för den Christna Trosläran, kan man
dock ej neka at ju första tidepunkten af
dets allmännare välde, ätven varit den för-
sta af detta gröfre, detta skamligare slag
af vidskeppelse. Och man behöfver så
mycket mindre neka det, som de högsta
Sanningars missförstånd på intet sätt för-
ringar deras sublima värde, då förebräel-
sen derföre, med klaraste rättvisa, endast
träffar förvillelsens orfaker: *vanvettet* el-
ler *bedrägeriet*. Bägge hafva tvifvelsutän
här förenat deras verkningar.

Det

Det är fant, at den äldsta Österländska Theologien genom läran om tvänne Principer, genom skillnaden imellan onda och goda Andar, likasom också genom den antagna möjligheten at framkalla de aflidnas, kunde sägas redan långt före Christendomen, och dess misförstådda läror, hafva ympat vidskeppellen i människosinnet. Men dessa uråldriga sätter voro hos de äldsta Folkslagen blott et slags Natur-Philosophie; aldeles icke ämnen för den andeliga räddhåga, den Själaförskräckelse, som utgör characteren af den egentliga vidskeppellen. Man har inga bevis, at inbillningen hos dessa forna folkslag, på samma ohyggliga sätt som i de påföljande Seclerna, ouphörligt omgafs af syner och spökeller.

Se här de tre Grunderna, hvarifrån jag således tror, at den egentliga Spökrädslan härflutit, och bordt, med en oundviklig nödvändighet, utbreda sig öfver verlden.

I:o. Det, öfver Skriftens egen korrta lydelse, mycket utvidgade Religionsbegreppet om en mörkrets, en Afgrundens Herre och Förste, fiende til Gud och til MänniskoSjälarna; desse fednares eviga plågobödel, och mächtig at äfven här i lifvet, under tusende synbara och ej synbara skepeller, sjelf eller genom sit anhang, oroa, qvälja,
an-

anfäkta, til sinne och kropp, de usla människorna.

2:0. De första Christna människoflockarnas merendels borgerliga ringhet och derigenom naturliga råhet, okunnighet, brist på all finnesodling. Man tänke sig blott dessa talrika människohopar utan tecken til uplysning eller kunskaper. Man tänke sig dem, fattande en Religions lära, sådan som den ofvannämnda, med deras grofva, oädla, ej af minsta säkra förnuftsbegrepp rättade inbillning. Man tillägge förskräckelsens vanliga öfverdrifningar; dess fruktbarhet på orinliga skapelser: och man skall med lätthet begripa, hvilka förfärliga föreställningar bordt på sådant sätt upkomma flersfaldigas, och bland menigheterna utbreda sig.

3:0. Påfve- och Munke-Seklernas vederstyggliga ReligionsPolitik, hvars grundfats synes hafva varit at genom Själaförskräckelser råda öfver Nationerna. Ju mera människorna nedfödes i mörker och tanklöshet; ju starkare de derunder arbetades af de hiskligaste drömbilder; ju mera man, med et ord sagt, lyckades at hålla dem i stundelig bäfvan för Djefvulens både andeliga och kroppsliga plågovälde: desto outhärligare gjordes naturligtvis för dessa uslingar, Helgonens, Kyrkans
och

och Prästernas heliga bistånd; med desto drygare offer skulle de köpa sig deras beskydd emot den alltid omkringgående Själafienden, och med desto blindare lyd-
agtighet anförtro sig åt de andelige Fä-
dernas oinskränkta ledsagande.

Sådane äro de grunder, hvarifrån den i flera Sekler så allmänt rådande, så o-
hyggliga spökelse-fruktan skulle, efter
mit omdöme, nödvändigt härleda sig.
Också felade sådant ingalunda at inträffa.
Redan de första Seklerna öfversvämmades
af de grufligaste Underfagor, hvaraf de
påfviske Legenderne lämna oss förundrans-
värda bevis. Det var då ingen frid mer
för hvarken Själur eller Kroppar. Det var
öfveralt, imellan de trogne och afgrunds-
andarna, anfall och motstånd af den skräck-
ligaste beskaffenhet. Det var öfver alt
Helgon, som lämnade sammanlefnaden,
för at i öknar och på affides orter göra
sin salighet med fruktan och bäfvan, med
fastor och bedröfveller. Dagar och nätter
tilbragte de, på sådant sätt, i kamp mot
Själafienden samt hans anhang: och än
öfvermannade, utstodo de hårda anfäktel-
fer; än segrande, tvingade Afgrundsför-
sten tillbaka til de snöpligaste prof af un-
derdånighet. De följande århundraden gjor-
de ej annat än hopade dessa beklagansvär-
da

da förvillelser. Nästan all Snille-odling hade upphört, nästan allt förnuftslyjus hade utflocknat, och ett allmänt mörker höljde Europa, ända till Reformationen, som visserligen ej heller fullkomligt skingrade det. Det är friheten mera än Lärorna deraf, som vi hafve att tacka för ett äntligen upvakadt förnuft och ett bättre in-sekt människovärde.

Nekom då ej, att Religionen, på det fätt hon fordom föreställes, med sin skamliga drägg af påfviska Munkedikter, ju framför allt annat bidragit att inrota vidskeppel-sens magt i det tanklösa människosinnet. Alla Helgons Legender voro grundade nästan på intet annat än denna oafbrutna gemenskap med afgrundens herrskap och inbyggare. Väggarne i alla kloster och kyrkor voro fullkladdade med idel större och smärre djeflar, den ene af hiskligare figur än den andra, som på alla uptänkliga fätt misshandlade de arma människorna. Horn och klor, ormar och drakar, rök och lågor, eldsröda kniptänger, blykokande grytor, glödande järnkammar, allt hvad den grofva sinliga inbillningen har rysligast, framställes här för att till högsta grad updrifva den andeliga förskräckelsen. Ögat såg, örat hörde intet annat. Inbillningen upfyldes af dessa
fkräck-

skräckbilder ända ifrån barnåren, och man trodde sig ej säkrare känna, säger Hollberg i sin vanliga skrifart, fogden med sin kronkäpp och sina fölfknappar, eller Capellanen med sit pipskägg och sin svarta läderväst, än Själarnas fiende med sin hästfot och sina horn på knäna. Alt var och måste blifva på sådant sätt, upfyldt med spökeller, syner, gaslkramningar och trollhändelser. Skallarne rullade af sig sjelfva på kyrkogårdarna; liken dansade i likstugorna; man såg ljus i kyrkofönstren, och hörde röster ur benhusen. Barnen lyfsnade til dessa berättelser af deras ammor, mödrar, fastrar, m. m., och håren reste sig på deras spåda tanklösa hufvuden. Vid dopen hörde de (och höra ännu) huru Djefvulen personligen bor i de små nyfödda varellerna. I Catechesen läste de (och läsa ännu) om verkligheten af Skogsrå, Sjörå, Löfjerkor, Tomtegubbar och mera sådant. Andeliga böcker pryddes med kopparstick af de onde Andars synbara gestalt. Muntliga och tryckta berättelser kringfördes om djefvulens besittningar, grasseringar, utdrifningar. Prästernas närvarelse och böne-andakten vid dessa händelser, bestyrkte den allmänna tanken derom. Undrom då ej, om vidskeppelsen öfverfvämmade tidehvarven.

ven. Undrom ännu mindre, om det nästan nyfödda förnuftet ännu ej hunnit aldeles utrota den.

Gode Läsare! Detta renare förnuft i så många ämnen, är det arf vi äga efter några få odödlige Snillen, som Försynen skänkt Seklerne. Förföljde, fruktade, harscellerade eller platt förgätne på deras tider, af den mäktiga egennyttan och den mäktiga stoltheten, af flärden och tanklösheten, hafva de öfverlämnat sina föraktare, sina förföljare åt glömskan eller åtlöjet, och den frälfade Sanningen til redbart arf åt sina Efterkommande. Ännu ligger Egendomen til stor del i massa outredd. Det är tid at göra des Inventarium. Det är tid at i alla ämnen öfverle det förråd af Sanningar vi verkeli-gen äga. Sådant är långt klokare än at blott skryta deraf.

III.

Philosophi öfver Spökrådslan.

Jag skall bjuda til at vara korrt och klar. Utan behof af upmärksamhet hos Läsaren kan jag ej låfva at vara. Man måste skilja imellan *Spök syner* och *Andesyner*. Sjelfva lågheten af det förra ordet innebär et slags bevis om orimligheten

ten af de begrepp, som dervid fästas. När inbillningen diktar i Skaparens flora Plan, måste hon dikta ådelt, eller ljuger hon påtagligen.

Man kan ej säga (jag har redan anmärkt det), at Andesyner äro absolut omöjliga. Vår kunskap är för liten dertil. Men man kan med trygghet säga, at sådana som de vanligen berättas, sådana som de vanligen fruktas, sådana med et ord som utarta til *Spöksagor*, äro de tilfventyrs den föragtligaste af människotankens galenskaper.

Det är för at inom sig sjelf ej hafva nog tydligen utredt denna åtskilnad, som äfven förnuftigt folk understunden ej vetat hvad de skolat tro i detta ämne, och därför lämnat frågan oafgjord. De hafva kändt, at *omöjligheten* af alt underbart i detta slag ej låter med geometrisk visshet bevåsa sig. Deraf hafva de slutat, at man måste lämna Käring-skrocket i sit värde. Men det är juft det som icke måste göras. Det är juft detta dumma Skrock, som måste skiljas ifrån förnuftets ovishhet. Det underbara må vara möjligt i naturen och för Skaparen: det lågt orimliga är det aldrig.

Det har varit alla tiders tro och har bordt vara det, at något blir efter döden
öf-

öfrigt af människan, och at detta något är hannes verkliga *Jag*, hannes tänkande moraliska person. Hvar och huru den fortvarar; om och på hvad sätt den genom minne och böjelser ännu deltar i de kvarlevandes öden, eller kan för dem under någon synbar skepelse, egen eller lånad, visa sig: af hvilken dödlig har sådant någonsin kunnat med minsta vilshet, hvarken utrönas eller bestridas?

Men om det vore möjligt, synes det ofelbart böra förutsläta tilfällena af annan och större vikt än de, som blifvit valde til våra allmänna Spöklagor; tilfällena, som på et ädlare, nyttigare sätt ingå i den högsta varelsens styrelseplan. At en upoffrad, ohämnad oskuld kunde för sin tyran eller sin mördare framställa sin förebrående bild: at en far, en mor, en vän kunde lämna de aflidnas boningar, för at antingen varna mot någon stor öfverhängande fara, eller uplysa om den närvarande lefnadens följder i en tilkommande: se där, hvad den mänskliga okunnigheten funnits ganska allmänt benägen at som en möjlighet föreställa sig. Om Philosophien är uprigtig, skall hon ockfå tilstå, at hon har inga obestridliga bevis deremot. Det är blott *ej troligt*: se där alt hvad hon kan invända.

Detta *ej-troliga* uppkommer af brist på gilltiga erfarenhetsbevis och af vissa moraliska motskäl, hvilka dock tilhopalagda icke utgöra någon demonstration.

Philosophen kan således gärna lämna möjligheten obestridd, och han måste äfven göra det. Men han behöfver ej därför straxt antaga den. Detta är ingen motfägelse. At ej kunna vederlägga en påstådd *möjlighet*, är ej på långt när at erkänna den för bevisad. Det är blott at lämna den därhän, blott at ponera den såsom antaglig.

Philosophens fråga blir således här: *ndr äfven möjligheten af Andesyner förutsättes, hvori består då vidskeppelsen?*

Jag svarar med få ord: *i en oförnuftig Inbillningsfruktan för osynliga, öfvernaturliga krafter, möjliga eller ej, med alla denna fruktans orimliga själs-skapelser.* Detsamma förtärande hufvuddelar synas mig vara följande tvänne: 1:o. *Inbillningens bevisligt orimliga föreställningar.* 2:o. *All slags råddhåga för Andesyner, äfven för dem, hvilkas möjlighet vore antaglig.*

Angående nu först dessa Inbillningens bevisligt orimliga föreställningar, så frågas tvifvelsutant: hvilka äro de? Och hvarigenom blir orimligheten deraf bevislig?

De äro, svarar jag, alt hvad Spökfaga nämnas må, få snart hon kan komma under detta löjliga namn; hvar och en historia om Djefvulens eller de aflednes synbara eller hörbara besök och antastelser; hvart och et Skrock, med et ord, som för enar fasa, onytta och löjlighet, ifrån de första Catholska Munk Legenderne intil det sidsta dumma Gästgifvare-Spökeri. Orimligheten, Galenskapen deraf blir bevislig:

I:0. Derigenom, at man antingen måste dränka hela sit förnuft i et haf af gränslösa möjligheter, det vill säga, affäga sig sit förnuft, eller tänka sig verlden styrd af et högt Moraliskt väsen, utom hvars bifall ingenting kan ske, och i hvars plan således alt som afviker från den fastställda ordningen, äfven måste finna sit bestämde rum. Det är begripligt, åtminstone gilsbart för förnuftet, hvarföre detta väsen underkastat människan alla kroppslighetens faror och vidrigheter, alla sinnets bekymmer och grämelser. Men aldrig skall et rätt sundt förnuft begripa (för det andra slaget gifs ingen orimlighet), aldrig, säger jag, skall et rätt sundt förnuft begripa, hvarföre människan tillika skulle omkringhvärtvas med fiender från en osynlig verld, mächtigare än hon, som skulle på tusen låga och rysliga sätt för-

fära och qvälja henne, utan annat möjligt ändamål, än det, at up- och nervända alla hennes nödvändigaste förnuftsbegrepp.

2:o. Derigenom at denne verdarnes högsta Styresman visserligen ej behöfver dessa på en gång lika få usla som utomordentliga medel, hvarken til sin fysiska eller moraliska styrelse: och at, om han någon gång värdigades använda dem, skulle det tvifelsutan vara til större och ädlare bruk, än at trilla som nyftan, tjuta som uglor, sväfva som skynken, flamma med kjedjor, vinka i hvita svepningar, nypa de sofvande, blåkrama förbigående, och at genom hundrade sådana, lika dumma eller ännu usligare figurer och Gastbragder skräma vettet från en hop enfaldiga stackare.

3:o. Derigenom ändteligen, at uppenbarelser från en lefvande verd, afstängd från våra sinnen och vår kännedom, om de kunde någon enda gång hafva et förnuftigt ändamål, äga åtminstone ingen förnuftig, ingen på minsta sätt begriplig gemenskap med alla de ämnen, til hvilka vidskjeddelsen fogar dem, och som utgöra de hufvudsakliga föremålen för dess fruktan: döda kroppar, mörker, midnatt, likkistor, liksvepingar, grafvar, kyrkogår-

gårdar, vigd mull och gamla Gästgifvarestugor.

Tilläggom ännu, at i den mån förnuf-tet upodlas och fortskrider hos Nationer-na, i den mån försvinna ur de dagliga händelserna alla dessa hiskliga äfventyr, hvarom man har från de äldre tiderna så otaliga berättelser. Det är då med dem likasom med Trolldom och andra Under-gärningar; de uphöra at vara til, så snart man uphör at tro och frukta dem. De äro då, och hafva alltid varit bedragna och förskrämda hjernors usla inbillnings-foster.

Man har aldrig et enda Spökunder, jag vill ej säga obestridligen bevist, men ens trovärdigt bestyrkt. Hvar och ens en-skilda erfarenhet äger här ockfå någon vigt, ifynnerhet när mångas tilhopalägges. Jag har til exempel för min del aldrig sett den ringaste likhet til något sådant, som jag likväl hört hända så allmänt och så van-ligen. Jag är vifs, at hvar och en af bättre upfostran, som läser detta, skall nödgas tillstå detsamma. Men vi hafve alle hört af andra, som åter hört af andra, at sådant fordom med visshet tildra-git sig. Det är blott anmor, pigor och deras vederlikar, som ännu då och då ta-la af egen erfarenhet.

Man tillåte mig nu at såsom et sammandrag af föregående skäl ännu här uprepa tvänne redan anförda satser, efter de synas mig tvänne förnuftsreglor, som innesfatta alt det öfriga: *ndr Inbillningen diktar i Skaparens stora plan, måste hon dikta ädelt, eller ljuger hon påtagligen.* Och hvad är, i detta fall, det oddla? Sv. Det är *fasan och löjligheten förenade.* Lägg til *Omyttan*, så upkommer den klaraste *Orimlighet.*

Detta om Vidskeppelsens första beståndsdel, eller om *des bevisligt orimliga föreställningar.* Nu et par ord om den sednare, eller om *därskapen af all slags räddhåga för Andesyner, äfven för dem, hvilkas möjlighet vore antaglig.*

Man lärer förundra sig, at jag räknar denna slags fruktan til Vidskeppelsen. Men hvarföre då någon slags fruktan, äfven med förutsättande af möjligheten? Kan man inbilla sig, utan orimlighet hos sådana varellser, hvarken affigt eller fysisk förmåga, eller tillåtelse at misshandla de lefvande? I fall de kunde visa sig, hvarföre skulle man se dem med annan känsla än den djupa förundran, som alt annat aldeles oförväntadt och hittils ouptäckt i naturen har rätt at upväcka? Hvarföre skulle man t. ex. förskräckas för den samma
per-

person, med hvilken man tilfventyrs flera år vänligt umgåtts och talat, blott därför at den numera icke vistas på samma ställe som vi; blott därför at den nu mera antingen har ingen kropp eller en, icke lika grof och sinlig kropp som tilförene?

Men det onda Samvetet fruktar dessa varellers möjliga medvetenhet; fruktar budskapet om kanhända nära förestående olyckor, straff, död, evighet. Se där hvad inbillningen i sådant fall målar sig. Det är då i sådan händelse verkligen sig sjelf man fruktar, och följderna af sit eget förhållande, icke budskapet, som förkunnar dem; likasom man bleknar icke för brefvet utan för tidningen. Antagom för et ögonblick den förmodligen aldrig realiserade möjligheten af sådana syner och dödstitningar. Den som lefver i fred med sig sjelf, den som alltid föreställer sig et rättvist och altseende Väsen såsom vittne til sina gärningar, öfverlämnande åt detta Väsen med fullkomlig tilförfigt sina tilkommande Öden, han skall visserligen ej med större förskräckelse emottaga af en varellse från andeverlden (i fall den kunde visa sig) kallelsen at inträda inför den högsta domaren, än han skulle af Läkaren emottaga underrättelsen om omöjligheten at räddas ur den sjukdom, hvaraf

han vore angripen. Hela människolifvet är intet annat än en sjukdom, som gör döden oundviklig.

Jag har för min del alltid tänkt, at en Andefyn (om den kunde gifvas) skulle vara för et obrottsligt och philosophiskt finne den angenämaste upptäckt. Men utan at kunna bestrida möjligheten, smickrom oss likväl aldrig med et så ogrundadt hopp. Frågom blott slutligen: i förutsatt händelse, hvad fruktar den goda människan och hvad är grunden til den hemliga farhåga, som nästan alltid åtföljer dessa föreställningar? Tvisflom ej derpå; Munkskrocket, ammskrocket, och den deraf upkomna outplånliga inbillningen om dessa varellers ryslighet, och om möjligheten at af dem fysiskt misshandlas. Det skulle i andarnas verld således verkligen ges skurkar, i stånd af dessa pöbelstrek? Det skulle ligga i den Högsta Varellens styrelseplan at låta beskedligt folk af dem knipas, örfilas, bortsläpas, til och med döds-kramas? Och för detta ädla ändamål skulle den allmänna Naturordningen afbrytas; skulle det ogenomträngliga täckellet uplyftas, som döljer andeverlden, ej mindre för den dygdigas önskningar än för alla den Vises betraktelser? Den ringaste eftertanke infer orimligheten deraf.

All

All sådan fruktan är då en uppenbar vid-
skeppelse.

Man torde förebrå mig at hafva er-
känt möjligheten af någon slags Andefsyn.
Ännu en gång: jag har ej erkänt den.
Jag har blott förutfatt hvad som ej kan,
intil demonstration, vederläggas. Men hvar
och en, sägen J, gör narr deraf. Det
är en konst, mine Herrar, hvori jag ock-
så fuskat i forna dagar. Men man förlo-
rar med åren sina skickligheter.

IV.

Tilfälliga Reflexioner.

At få långt någon möjlighet varit för-
ena de oförfvarligaste dikter med de vig-
tigaste fanningar, ja äfven at föka i de
förra et stöd för de senare, och at fram-
för alt hata och förfölja den välmenande
handen som sakta och visligen åtskiljer
dem ifrån hvarandra: det har nästan i al-
la tider varit en sinnessjukdom, hvarifrån
vissa nitälskare svårligen velat låta bo-
ta sig.

Emedlertid gifvas tiläfventyrs få äm-
nen, hvori man kan se tydligare än i det-
ta, med huru liten fara för det allmän-
na samhällslugnet, förnuftets ljus utbreder
sig, när det blott får ske i den verkligt
nä-

naturliga ordningen, stilla och småningom. Man kan i våra dagar efter behag och förståndsgrader, tro på Spöksyners möjlighet eller ej: ingen förnuftig människa finner nu mera i den senare meningen den minsta oförenlighet med Religionens nödvändiga sanningar, och ingen Pedant vågar ens finna det, så snart blott vissa forna exempel lämnas ovidrörda. Detta renare förnuft har kostat oss ingen minsta orolighet. Men det var långt ifrån at anses med samma ögon, för tvåhundra år sedan. At neka spökens möjlighet, skulde då åtminstone i vissa länder hafva hållits för et groft försök at kullkasta hela Gudaläran. Ty se här huru man slutade: Uppenbarelsen är antingen öfveralt sann, eller har hon mera ingen tillförlåtelighet. Bibeln nämner spökeller på några ställen: Lärjungarne til exempel togo Kristus för et Spökelse, när han kom til dem gåendes på vattnet. At bestrida spöksyners möjlighet, var då at med et enda slag omförta Skriftens hela sannfärdighet: Likasom et historiskt factum, nämndt i förbigående, vore detsamma som en dogmatisk sats; och likasom Skriften aldrig på andra ställen lämpade sig i sina uttryck efter den gångbara folkmeningen.

Var det ej efter just samma goda slut-
sats som man kastade den gamle olyckli-
ge Gallilæus i Inquisitionens mörka fän-
gelsehål? Astronomen hade, som hundra-
de gånger blifvit berättat, uträknat fan-
ningen af den gamla Grekiska upptäckten
at Solen står stilla i sin medelpunkt och
at det är Jorden som går omkring henne.
Men Skriften tyckes läga tvertom. Så-
dant var då, mente man, at på et gudlöft
lätt bestrida hennes sannfärdighet. Efter
seklers förlopp har det likväl befunnit sig
at Jorden immerfort går omkring Solen,
utan at Skriften derigenom uphört at va-
ra den yppersta af alla lyckalighets
läror.

Om den gamle Heders-Påfven ännu
lefde, som fördömde Gallilæi satser, lå-
som stridande mot Skriften och dess sann-
färdighet; hvad ville han svara, i fall
någon af oss steg fram och sade til ho-
nom: Helige Fader! sedan det likväl nu
är en för alltid afgjord sak, som redan
hvar Scholgäffe vet berätta Er, at Jor-
den går omkring Solen, och at det icke
sker tvertom: huru försvaras nu, det oag-
tadt, Skriftens sannfärdighet? — Frågan
kunde synas bekymrande; men om han,
til exempel, som möjligt vore, svarade
dertil: Min k. son, jag har betänkt mig
bät-

bättre sedan den tiden. Bibeln är nu mera, icke som då, allt hvad hon ej behöfver vara. Hon är hvarken Astronomi, eller Physisk Naturlära, eller Metaphysik; hon är Moral, och Frälsningslära: — Se då hade man visserligen skäl at vara nöjd med et sådant svar, och kunde säga med glädje: Påfven har blifvit klok! Den Helige Fadren har formerat sig!

Emedlertid och för at ej gifva Skriften orätt, diktade man flitigt under Munkåldern, som jag redan visat, anfäktelser och gaflagor. Man trodde, som jag också förut anmärkt, at genom dessa fromma bedrägerier, understödja Religionen, och i synnerhet den Catholska Kyrkomagten. Man såg ej at man just på det lättet nödvändigt skulle bereda desfalls fall; at ingen ting står länge fast utom fanningen; och at äfven denna kan för någon tid lättas i fara just genom sammanblandningen med lögner och olörnuft. Det sällsamaste var at man, det oakadt, ofta med hårdhet straffade en hop dumma uslingar som nöden och behovet af andras medlidande, förledde at betjena sig af den herrskande vidskeppelsen, och at föregifva just dessa samma anfäktelser, dessa närmare förföljelser af den Onde anden och hans anhang, för hvilka man stridde som för en helig Troslära. I vår

I vår tid, då utspredandet af dessa hinkeliga begrepp, med skäl kunde anses såsom et af de största brott emot det mänskliga Samhället, emedan de förvillade, fördärfva, utplåna alla funda tankar om Gud och Religionen; i våra dagar, säger jag, skulle bedrägerier af denna art visserligen medföra en dubbel straffvärdighet, i fall uplysningen och det allmänna tankesättet icke gjorde dem rent af föraktliga. Men fordom och på en tid, då man icke allenast erkände dessa händellers möjlighet, utan ur Gudalära, Häfder, samtida berättelser, ihopfökte bevis för deras visshet; då man munteligen och i lärda verk försvarade deras sanning; och som en gudlöshet anfåg alla tvifvelsmål derom, hvad straffade man med så stor ifver hos bedragaren, som upptäcktes? Männe blott och endast händelsens osanning, brottslig utan tvifvel; men så mycket mindre förtjent af Samhällets hårdare straff, som de nådegåfvor derigenom insamlades, med intet våld afsvungos, genom intet hemligt rån undanfnillades, utan berodde helt och hållit af hvar och en from Christens dumma medlidande?

Visserligen var det ej blotta osanningen, som man här ensam straffade. Visserligen var stränghetens orsak, mer än alt

alt annat, den farhoga, hvori man lefde, at många sådana bedrägerier genom A-
cteurernas oskicklighet på lika lätt upptäck-
te, slutligen skulle göra hela detta Reli-
gionsbegrep mistänkt hos menigheten; och
de andeliga derigenom förlora efter han-
den en vigtig och daglig del af deras anse-
ende och inflytande.

Erkännom det: man har altför myc-
ket och altför oklokt sökt låna Religio-
nen stöd af vidskeppelsen. Man besinnade
ej at de samma tanklösa hufvuden, som
den ena tiden slutade på följande sätt:
Religionen är sann: derföre måste dessa
händelser tros och vördas; skulle med li-
ka lättfinnighet tilfventyrs på en följande
tid göra denna omvända slutsats: dessa
händelser voro allesamman människodikt
och bedrägeri: Ergo —

Hvar och en vis man som betraktat
verldens gång och känner menniskan, sä-
ge mig om en sådan slutkonst är bland
dem ovanlig. Jag har derföre högligen
beklagat at ofta stora Män, stora Refor-
matorer, och bland dem sjelfva Luther,
genom deras anseende och myndighet,
gifvit helgd åt dessa olyckliga vidskeppel-
ser: vare sig nu at de verkligen sjelfve
ännu ej hunnit lösriiva sig derifrån, eller
trodt sig kunna oskyldigt betjena sig der-
af

af til deras annars goda och berömliga ändamål. Man finner dessa usla sagor om djefvulens besök och anfäktelser på tjugu ställen i Luthers skrifter uprepade, det ena äfventyret orimligare än det andra. Än håller han från sjelfva Prädikstolen en ganska uppbygglig prädikan för en hel stor församling, som smälter i tårar, och som med ej liten bestörtning slutligen får af honom sjelf veta, hvilken prädikant den afhört. Än förskapar han sig til en fluga, som rad ifrån rad, följer den store Lärarens penna, och så fort han skrifer, utstryker det med vingarne. Än håller han med Luther, i hans hjerta, långa samtal angående Mässan och Prästvigningen. Hvar och en resande har kunnat se på den bekanta väggen i Wittemberg märket efter bläckhornet, som Luther en gång, til godnatt, kastade efter honom. Sriver i sin Själaskatt upprepar efter den förre någre af dessa berättelser, och tillägger, som hvar man vet, ännu orimligare. Sådane böcker finnas hos ofs tryckte, utspredde bland menigheten, ännu läste med oförminskad andakt af ganska många: skulle man då ej kunna utan fara uphöja sin röst deremot?

Jag frågar ej här efter Auctorerernas fara. De seгла på et haf fullt af klippor,

där Gud ger dem efter behag den goda vinden, eller stormen som dränker dem. Jag frågar blott efter ändamålet, som goda författare söka, efter det mänskliga samhällets fördelar; och om det är nyttigt eller skadligt at beifra orimligheter, ofta i så nära sammanhang med vissa vördade mäns anseende; ofta äfven med själva sanningarna, som de kungjort och försvarat?

Man synes hafva trodt hitintills at det åtminstone torde vara i hög grad orådligt: at man derföre väl kunde i hemlighet göra hvad mine man ville at dessa orimligheter; men at man alltid borde offentligen visa Kämnersrätts-anfigtet at hvar och en, som hade den förmätenheten at upptäcka dem.

Efter jag ockfå har en tro i detta ämne, skall jag våga at här bigta mig. Jag tror, at hvar och en falskhet, hvar och en orimlighet, som blandas med nödvändiga sanningar, är et obehörigt ämne, som måste skiljas derifrån, hvarförutan det går så, at en liten surdeg skämmer hela degen. Jag tror, at det gifs falskheter, orimligheter, som aldrig kunna förnas i samma sinne hvarken med sannt förnuft, eller med sann Moral, eller med sann Religion, hvarföre man nödvändigt må-

måste öfvergifva endera: fanningen eller orimligheten. Jag tror ändteligen, at vissa stora förvillelser just bli farliga genomsderas alltför länge underhållna sammanhang med vissa viktiga läror, och därför at man ej i nog god tid velat tillåta klokt folk at skilja dem derifrån. Jag tror, at dessa heterogena ämnen, fastän länge hvilande, blifvit någon gång slutligen mer eller mindre svåra feberämnen, hvarföre man gör väl at efter handen afföndra dem. Men jag har aldrig trodt, at man dertil borde bruka hältcurer eller operationer på vägspelet af lif och död. Det har alltid varit min tanke at dertil fordrades förfarna händer och et likaså varsammt som lindrigt behandlingslätt. Jag skulle visserligen vara färdig at springa af alla krafter, så snart jag hörde en Qvacksalfvare, en starklungad Charlatan stiga op på ställningen och begynna ropa som en besatt: Ni är förlorad, om Ni ej låter prompt aldeles ny-skapa Er. Ni har döden i lifvet på Er: Ni måste öppnas lefvande för at låta uttaga den!

At tala utan Metaphorer: ännu aldrig behöfde fanningen skydd och stöd af dikten och orimligheten. Ännu aldrig berodde dess bestånd af en sådan förening.

Ännu aldrig var det hvarken en omöjlig-
het eller ens en svår sak, at med bibe-
hållande af all vördnad och af all helgd
för den enas eviga grundbyggnad, undan-
sparka spjelverket, som den andra uprest
deromkring, och som blott skymmer skön-
heten deraf. Ännu aldrig beröfvades en
stor och nyttig man hvarken sit anseende
eller sit förtjenta förtroende, derigenom
at man på et värdigt sätt anmärkte hans
mistag. Tvärtom, det är juft genom det-
ta afdrag, som summan af hans verkliga
förtjenster blir desto klarare synbar, desto
mer ofstridigt qvarstående, och som hans
välgrundade läror vinna en evig varag-
tighet.

Det som ofta haft ilaka följder, det
är, säger erfarenheten, at kring något
flags erkända villfarelser upresa försvars-
verk af politisk magt, under det at den
allmänna opinionen samlar deremot dub-
bel kraft af både sanningen och förtry-
telsen. Det har varit juft på sådant sätt
som de stundom upkommit dessa mer el-
ler mindre starka sammanstötningar, som
aldrig kunna nog uprigtigt hatas, aldrig
med nog vishet och foglighet undanbö-
jas, emedan deras utgång aldrig kan med
säkerhet beräknas och förutses.

Jag läser i den mest philosophiska bok vi på vårt språk ännu äga, at man bör förhålla sig med Sanningen likasom med dagsljuset: detta måste i et ömtåligt öga infläppas med försigtighet. Deraf drar jag tvänne goda slutsatser: först, at det måste infläppas; därefter at det måste ske med förstånd och varsamhet. Jag känner två slags människor, imellan hvilka jag ville dela dessa bägge läror til beständig öfverläsning.

Ännu et löst ord om Vidkeppelsen. Hvad skall man säga om stora Scribenter, stora Poëter, som oftare fökt i dess rysligheter et fält för deras talang? Sådant var Shakespear hos Ängelsmännen; detta kunde tilhöra tidehvarfvat; men sådant är än i dag Bürger hos Tyskarne. Man beundrar hans poetiska skönheter med håren resta på hufvudet. Andra Nationer hafva följt dessas efterdöme; ty det är i anseende til efterdömen, sällan få mycket fråga om goda som om starka och lifliga. Danskarne hafva, om jag ej felar, några sådana stycken. Äfven vi hafva slutligen också fått den lilla Baladen *Fredrics vålnad*, öfversatt af en Mästare, och ej derföre af bättre slag. Det är sant, at dessa ämnen äro rika på djupa intryck och starkt skakande målningar.

Det är också fant, som en liten vifs men-
lös rimare sagt:

Gunäs, det första Måsterstycket,

År, hvart Ni går, Geniets Moral.

Men mig synes som Geniet och talan-
gen ändå alltid gjorde bättre at hålla sig
inom gränforna af den philosophiska up-
lysningen, och at de aldrig borde använ-
da behagen af deras penfel at, om jag
få får säga, inrota i känslan och inbillnin-
gen, hvad man behöfver så mycken mö-
da at utrota ur förståndet. Det synes mig
ej nog värdigt uphöjningen af Ianna Skal-
ders verkliga bestämmelse at säga: vi för-
nöje människorna och bruke dertil alla
medel, som bäst lyckas oss; uplys dem,
förbättra dem Ni, och bruka dertil dem,
som Ni finner tjenligast. Dessa bägge
kall synas mig böra, så långt möjligt är,
förenas. Om jag gjorde en Republik som
Plato, och de ej ville ingå med Philoso-
pherna i denna förening, skulle jag som
han utsluta dem derutur.

Gud ske lof! Slut på Reflexionerna.

V.

Modern Vidskjepselse.

Görom vår tid och vårt Land rättvi-
la. Den gröfre Vidskjepselsen har merk-
li-

ligen försvunnit. Sympathi-Curer, trollskott, igengångare, Maran, Lyktgubbar, bergtagningar, med flera sådana saker hafva hos folk af en viss upfostran förlorat deras credit, och begynna at misstänkas af sjelfva menigheten. Jag tror icke at det fins numera en enda Käring misstänkt för at SkärThorsdagen rida til Sabats på qvastkäpp med Smörjhornet i handen. Sagorna om PintorparFrun, Lyngbyhorn, och andra af samma beskaffenhet, berättas icke mera, knappast af våra ammor. Rättegångarne emot alt slags Trolleri, som i början af århundradet ännu vanligen flutades med halshuggning och bålbrand, hafva blifvit inställda. Man har infett den grymma orättvisan af at lagligen mörda uslingar för omöjliga brott, som de antingen sjelfve inbilla sig eller som blifvit dem af andra pådikade.

Skulle en viss lämning af de fordna fasliga begreppen någon gång ännu röja sig hos en och annan af den låga menigheten, bör man hoppas at den skall efterhanden aldeles utplånas genom styresmäns och lärares kloka förhållande. Man såg för få år tillbaka en ordentligt styliserad förskrifning til Djefvulen, tecknad med Synder-skans namn, skrifven med hannes blod,

och efter den gamla godkända methoden, instucken i nyckelhålet på en af kyrkodörrarne här i Stockholm, likasom detta vore postgången. Brefägaren, förmodligen utan correspondance på många orter nu för tiden, hade försummat at afhämta sit bref, och förskrifningen föll i mildare händer. Om jag rätt minnes vilkoren af Contractet, fordrade den proponerande contrahenten en af delarna: antingen at blifva Prinsessa, eller at blifva antagen vid Kongl. Operan. I bägge händelserna ägde Sedelhafvaren at för sin räkning til belöning afhämta och behålla de två första barn, som hon straxt derefter ärnade at få.

Det var en tid, då en galenskap af denna beskaffenhet hade utan skonsmål fört den brottslige til afrättsplatsen. Imedlertid, och ehuru rysligt begrepp sådant nu ger om människohjertats möjliga fördärf, är det likväl mera viljans vanart än vådligheten af sjelfva gärningen, som dervid tyckes påkalla lagens upmärksamhet. Visserligen synes en föraktande näpft, i sådan händelse mycket tjenligare, än en bestraffning, hvars alfvarsamma stränghet likasom förutfätter sakens möjlighet. Också följde ingen sådan vid detta tillfälle. Et nytt bevis af Tidens uplystare tänkesätt.

Men

Men om, genom förnuftets framsteg, genom upplysta Regeringars omsorger, genom visa Lärares bemödande, en vis skorpa af gröfre vidskeppelse likasom lossnat från tidehvarvet, månne vi kunna lyckönfka oss at vara derifrån aldeles befriade? Vanligen förhåller det sig med sinnets sjukdomar likasom med kroppens: det onda är ej öfvervunnit, derföre at det stundom ombyter gestalt och namn. Det går, som Pope säger i bättre Verser än jag öfversätter honom:

*När skändda vdtskors mängd förbyts i
giect til slut,*

*Berömmar Doctorn sig at han dem drif-
vit ut.*

Vi kalle detta Tidehvarf Förnuftets, Uplysningens; och det är sant. Vissa nya ljus i Vetenskaperna, många stora, ädla, vigtiga begrepp, gifva oss ockfå rättighet dertil. Men hafva vi ej sett just på denna samma tid vågas och skyddas de talrikaste, de djerfvaste försök af mer än et slags ny vidskeppelse? Alla de, som vilja synas äga någon uplysning, jag har redan anmärkt detta, le åt det grofva Pöbelskrocket. Men skulle det grofva Pöbelskrocket vara det enda möjliga? Gifs ej, om jag få uttrycka mig, et slags finare, förnämare skrock, föga klokare än

det förra? Blandar sig til ex. ej något sådant med våra begrepp, våra hemligt gångbara meningar om Naturens fördolda krafter, och en ofynlig Verlds inflytelse på den fynliga? Förnuftet eller dårskapen måste alltid regera människosinnet. Om det nu, i dessa ämnen, icke alltid är det förra; hvad hafva vi då ombytt annat än slaget, gestalten af den sednare?

När en Svedenborg i Sverige, inför hela Europa, berömmar sig af andesyner, andesamtal, andesällskap; beskriver himmel och helvete som en resande från provinsen skulle beskrifva Stockholm vid återkomsten; ja, til och med skaffar längst ifrån andra verlden, kunskaper om de ringaste ämnen, om förlagda Quittancer, om vissa hemliga brefs innehåll, m. m. — och man tror honom, hedrar honom, förgudar honom:

När en Cagliostros oförfämda Charlatanerier fätta alla hufvuden i gäsning, och den fanslöfaste OrdensMyftik utbreder sig från land til land, kring hof och städer; öfver alt skrytande af högre kunskaper, och öfver alt utsläckande de svaga gnistor af enskildt och allmänt förnuft, som ändteligen syntes vilja tända sig:

När en Schröpffer i Tyskland fätter halfva det Hel. Riket i förkräckelse för
fina

fina Magiska Scener, härmar åskan, framkallar döda, upfyller alt med förfärande fyner; och en B . . på andra orter ej allenast onäpft härmar honom, utan famlar omkring sig et tillopp af de mest betydande beundrare:

När en Mesmer i Frankrike genom sin magnetiska Sömn påstår at curera alla sjukdomar, och hans talrika lärjungar i vissa andra länder, låta, med största framgång, Svedenborgs andar tala dumheter ur magen på sofvande pigor:

När en ny Sibylla, oblygare än någon af de gamla, hämtar uppenbareller ur kaffe-koppen, likasom man före hennes tid, oftare hämtat dem ur bränvinstumlaren, och hög och låg, med en bekymrad nyfikenhet inställer sig inför hennes Caffé-lump:

När man sett tryckpräffarne svettas under Correspondance-läror och Drömböcker, och Numer-Lotteriets utkommande Ziffertal blifvit för en mängd gäldbundne äfventyrare outhörliga ämnen för prophetiska drömmar och andarnas uppenbareller:

Jag frågar hvar förnuftig läsare, på en tid, då vi med egna öron hört, med egna ögon sett, erfarit alt detta, kunne vi utan at sjelfve le åt vårt beröm,
 skry-

fkryta af uplysningens allmänna framsteg,
och vidskeppellens utrotande?

*Tempora mutantur, — nos non mutamur
in illis.*

Den enda förändring jag dervid kun-
nat upptäcka, är det förfök man synes haf-
va gjort at om möjligt vore flytta vid-
skeppelsen ifrån Religionen, där hon åt-
minstone urfäktades af tidernas mörker,
in i Philosophien, där hon vanhedrar för-
nuftet och skulle snart aldeles utfläcka
det.

Men känner Ni då Naturens dolda
krafter? frågar bedragaren, frågar Svär-
maren. Känner Ni andarnas verld? Huru
kan Ni då veta hvilka fällsamma ting,
genom fädana upptäckter och et sådant bi-
träde kunna uträttas. Se här mit svar;
det är åtminstone lika lå grundligt som
sjelfva invändningen.

Förleden aften, då jag satt ensam i
månkenet på mit lilla arbetsrum, och
gjorde, med tyska Avisan i handen, mi-
na betraktelser öfver den tilämnade land-
stigningen på Ängland, kom en liten man
ifrån månen intil mig genom dragluckan
på fönstret. Han hade två hufvuden, fy-
ra vackra vingar, och en liten pipa i han-
den af et svart glänfande träd, som han
skänkte mig. Jag öfverlämnar åt dig, sa-
de

de han, tillika med denna gåfva, utgången af detta märkvärdiga företag. När du blåser i den ena ändan af denna pipa, skall hela den Fransyska flottan sjunka til botten, och när du blåser i den andra, skall samma öde träffa hela den Ängelska. Dermed for han åter ut genom fönstret, directe opp til månen igen. Jag har således bägge dessa flottors öde i mina händer. Jag kan blåsa min pipa, som jag vill, i den Fransyska ändan eller i den Ängelska. Så snart Hr Pitt erhållit närvarande häfte af *Ldsningen*, hoppas jag at något mera silfver än hitintils skall komma i omlopp hos oss, och at Cours och Agio skola bättre låta styra sig.

Hvilken orimlighet! ropar man. Men hvarföre då? Känner Ni folket i månan? Känner Ni Naturens fördolda krafter, och hvad olika verkan hon kan gifva åt samma pipas olika ändar?

At fullkomligen afgöra tillräckligheten eller otillräckligheten af Naturens krafter til vissa otroliga effecter, det är och blir med vår kunskap, kanske för alltid omöjligt. Men at alltid misstänka bedragaren hos hvar och en, som påstår at efter sin vilja framkalla dessa underverk, det tilhör en vis man, och för många orsaker skall äfven en god medborgare.

Alla kunna icke vara det förre: hvar och en bör vara det sednare. Men at äfven vara vis i dessa ämnen, fordrar icke en stor djupfinnighet. Man behöfver blott icke aldeles öfvergifva det allmänna fundera förnuftet; blott icke oinskränkt öfverlämna sig åt den löjligaste lättrogenhet.

Hvilken saknar väl tilräcklig urskillning för at begripa, i fall han vill begripa något: at hvar och en, som midt i et samqväm stiger opp och bugar sig för ofynliga vareller, måste vara, til det ringaste et förvilladt hufvud? — at hvar och en, som annorlunda än för ro skull, gör åskor med electrica eldar, och spökelfer genom chemisk rök, nödvändigt är en bedragare med öfverläggning? — at hvem, som genom strykning på armarna eller fingrarnas rörelse i blotta luften, meddelar prophetiska kunskaper åt hvar pigga som vill låta stryka sig, har, utan all tvifvel, antingen förefatsen at göra dupper, eller den olyckan at sjelf vara det? — ändteligen, at hvem, som söker förborgade öden i grumlet af en Caffekopp, eller med Guds hjelp väntar sin lycka af drömda Numror på et Lotteri, visserligen fått antingen en oändligt klen vinst, eller en fullkomlig Niet,
 på

på Naturens stora lotteri af förnuftsgåvor och omdömeskraft.

Men allt detta är ej något bevis, invänder man. Det är rart, at man vill höra sådana. Men efter man det vill, förök om at finna dem.

VI.

Grunder emot sednare tidens Underverkare.

Man kan ej äga dem geometriskt bevisande; men man kan äga dem för hvar och et fundt omdöme, tillräckligt öfvertygliga. Se här, som jag tror, de viktigaste och tydligaste.

I.

Man har sedan flera tusende år tillbaka ideligen talat om kunskaper, högre än det allmänna förnuftets, högre än de vanliga vetenskaperna, och äfven ofta påstått at äga dem. Ingen enda nyttig uplysning, ingen enda viktig tjänst har likväl derigenom någonsin tillflutit människoslägtet. Hvari hafva de då bestått, dessa högre kunskaper? och hvartil hafva de gagnat? Man har då på et groft sätt bedragit världen, så ofta man skruter deraf.

Skadan af dessa inbillningar har deremot varit vida mindre tvifvelagtig. Tusentals lättrogne hafva deruppå förlorat deras tid, och det som är mer än tiden, sielfva förnuftet. Det är ej nog: dessa föregifne högre kunskaper, dessa prisade underverkningar hafva nästan lika få ofta tjenat til täckemantel för de straffbaraste bedrägerier.

Andeverlden är, at jag få må tala, den hufvudaxel, hvaromkring hela underspelet alltid vänder sig. Gifves nu ej möjligtvis, frågar man, et vist sammanhang imellan den synliga världen och den osynliga? Vissa hemliga naturlänkar, som förena dem? Gifvas ej andesyner, andekrafter, ande-inflytelser? Har man ej tusen berättelser derom? Kan det då ej också gifvas vissa i Naturen djupt förborgade medel at åstadkomma dem? — At göra den första af dessa frågor, det är nästan desamma som at fråga: gifvas ej inbillningar? Hvad den sednare frågan beträffar, så är det på den inbillade möjligheten af dessa förborgade Naturmedel, som nästan alla bedragare grundat den allmänna fördomen om deras högre magt och in-

insigter; derifrån som hela den berömda Magiska konsten ledt sit ursprung och sit anseende. Men hade också alla världens Kärings-Sagor sin fullkomliga riktighet, så blir förnuftsfrågan derigenom ej mindre ofantligt ifrån möjligheten af andekrafter, andeverkningar, til möjligheten at genom vissa hemliga naturmedel, vissa så kallade Magiska operationer, framkalla och nyttja dem efter människobehag. Och hvare skulle de väl bestå, dessa i Naturen förborgade hemligheter? Kan någon förnuftig människa tro at finna dem i några ziffror, figurer, mystiska ord, philtrer, contorsioner och rökelser? Hade upptäckter af sådan vigt någonsin blifvit gjorde, vifferligen skulle de aldrig hafva förlorats. Intet ålderdomsmörker, ingen Ordenshemlighet hade förmått at gömma dem. De skulle hafva kommit til oss ifrån deras första uppfinnare, likasom Astronomien ifrån Chaldeerne, och Geometrien ifrån Ægyptierne. De skulle nu vara lika så utrönte, likaså nogga beräknade som Attractionens krafter, och Electricitetens verkningar.

4.

Man måste i detta ämne med mycken tydlighet åtskilja tvänne särskilda meningar:

N:o 9 63 192

E

gar:

gar: den, at det kan gifvas *Andeverknin-*
gar, och den, at de kunna genom någon
 förborgad vetenskap, några i naturen upträck-
 ta medel, göras beroende af människoviljan.
 Den förra meningen kan såsom blott Hy-
 pothese eller enskild inbillningsvilla, va-
 ra oskadlig. Den sednare deremot lämnar
 öppet fält för alla Charlataner och
 bedragare. Också föka desse herrar van-
 ligen gärna at förblanda dem bägge. När
 man bestrider deras undergerningar, frå-
 ga de, hvad bevis man då äger emot an-
 dekrafters möjlighet? Det är likväl ej
 om Andarnas krafter, utan om deras eg-
 na krafter, om deras magt at befalla öf-
 ver den osynliga världen, som det vid så-
 dana tillfällen bör upkomma fråga och
 underlökning.

5.

Det gifves underverkare, som behöf-
 va inga operationer, inga magiska förbere-
 delser, och för hvilka den osynliga verldens
 inbyggare på första röst eller tanke
 sjelfmant visa sig, färdige til alt biträde. Un-
 dergäfvän är hos dem ingen Magisk konst,
 ingen hemlig Naturvetenskap; den är rätt
 och slätt: ren *Andegunst*. Jag har i an-
 seende til sådana blott et korrt råd at fö-
 reslå: fråga Undermannen i något *talrikt*
 fäll.

fällskap af betydande personer, hvad hvars och ens klocka är på minuten? Lämna Andarne vid et sådant tillfälle sin Gunstlings heder i sticket, då lita derpå, är det et andepack af det lumpnaste slaget, som förtjenar hvarken heder eller förtroende.

6.

Bjudom til at hålla oss alfvarsamma. Hvilka äro vanligen de betydligaste föremålen för alla Charlataners löften och underverkningar? Om jag ej bedrar mig, dessa följande tre: gåfvan at efter behag förlänga lifstiden; gåfvan at upptäcka okända händelser, förflutne, närvarande, eller tilkommande; ändteligen, gåfvan at erhålla kunskaper från andra verlden och at befalla öfver osynliga magters biträde. Men om man åter nu ville, å andra sidan, uplätta en förteckning på alla de förmågor och kunskaper, hvilka Förflynen med vishet nekat människan, såsom aldeles oförenliga med Naturplanen för hennes närvarande lefnad; lå skulle denna förteckning innehålla precis samma saker, som de nyls upräknade; gåfvan at flyga kan hända undantagen. Hvilkendera skall man nu tro: Skaparen och förnuftet, — eller Charlatanen?

7.

Men kunde ej Naturen hafva sina vis-
sa högre utomordentliga ändamål, och
dertil behöfva då och då personer utrusta-
de med vissa ovanliga krafter? Jag frågar:
vilka hafva de då varit dessa högre ut-
omordentliga ändamål, som genom sådana
medel någonsin vunnits? De grymmaste
plågor, de grusligaste olyckor, härja utan
hjälp, tid från tid, det lidande människo-
fläktet: under allt detta, hvad hafva de
gjort, alla påstådda underverkare? — Task-
spelarkonster!

8.

Philosophien och Vetenskaperna hafva
haft deras Baco, Locke, Bayle, Newton,
Leibnitz. Men hvilka hafva de varit,
dessa den högre vishetens påstådda inne-
hafvare? Man skall förundra sig at ifrån
Apollonius ända til Cagliostro intet finna
annat än en lång rad af kringstrykande
äfventyrare, merendels af lika så omtvi-
stadt förnuft, som tvätydiga seder, och at
aldrig en man af erkänd vishet, eller er-
kända dygder, varit hedrad med detta
Allmaktens uteflutande förtroende.

9.

Huru kommer det til at ej mindre
dessa personers egit lefnadsfatt, än följder-
ne

ne af deras lysande löften, alltid varit i beständig motfäggelse med deras föregifna magt? Med handen befallande utsträckt öfver Naturen, och foten alltid färdig til rymning, hafva de fleste ibland dem tilbragt sin lefnad med at växla förskapningar, at ömsa vistande och skådeplatser. Någon tid ämnen för den allmännaste beundran, korrt derefter ej mera omtalte af någon, hvilka hafva varit de qvarblifvande vedermälen af deras undergåfvor? Jag skall säga det: åtlöjet hos förnuftigt folk; skammen och förtrytelsen hos bedragne anhängare.

10.

Det är väl mer. Nästan alltid och på alla ställen hafva de haft något odelt med den publika rättvifan. Aldrig deremot hafva deras påstådda högre kunskaper gjort dem tilräckligt bistånd inför vittnen och domstolar. Undermannen har vid dessa tillfällen plötsligt försvunnit, och den rådlöse bedragaren stått allena kvar. Goda lås och bommar hafva på en gång utstängt alla ofynliga magters biträde, och en plump fångvaktare ofta flutat underbannan med at för listiden befalla öfver Naturens beherrskare.

I öfrigt tillägg till II. Innehållsregister till en

Frågar man efter deras personliga ändamål och affigter, så långt de vid sådana tillfällen kunnat utrönas? Dessa hafva varit alltid och allestädes: hos de smärre, åtkomsten af penningar och befordringsfördelar; hos de större, politisk inflytelse. Derifrån dessa alltid fökta insteg hos förnåma och mäktiga personer i alla länder. Derifrån denna intil mirakel drifna skicklighet at utspeja och begagna deras sinnesart, lefnadsfätt, bekantskaper; deras nygirighet, lätta filosofi; deras dygder och svagheter. Men följdén af alt detta? Den har varit mer än en gång, som jag förut sagt, och som historien visar, de straffbaraste bedrägerier, de oerhörda anläggningar.

12.

Jag hör talas öfveralt om *okända möjligheter*. Med detta enda svar möter man alla förnuftskäl, huru grundade de än må vara. Det är likväl här ej så mycket frågan om okända möjligheter, som om påstådda facta; icke så mycket om hvad som kan ske eller ej, som om hvad i sjelfva verket bevisligen skedt. Af alt det underbara som berättas, har, ända från de äldsta tiderna, ingen händelse blifvit oför-

förnekligen bestyrkt. Astrologer och Nativitetsställare finnas icke mera, sedan professionen uphört at vara lönande. Man ler åt deras Vetenskap och deras förutsägelser. Så långt den filosofiska eller historiska uplysningen nåsin hunnit, hvad har den upptäckt? Bedrägerier och förvillelser. Men har då til äfventyrs våra tidens lättro någon bättre grund, än de förra Seklernas? Högst få ibland ofs kunna i dessa ämnen åberopa sig någon egen erfarenhet. Hvar och en stödjer sig på någon annans. Vi hafve hört alt; och sett intet.

13.

Men skulle man ej böra lita på berättares trovärdighet, ofta af den ädlaste character, af den ofvikligaste heder? Visserligen på deras heder; blott ej altid lika, på ofvikligheten af deras omdöme. En besynnerlig slump, et fint omärkligt skälmstycke, en altför liflig, altför lättelad inbillning, et felande minne, har kunnat förvilla dem. Det är ej förvillelsen, som bör synas otrolig; det är undergerningen. Tusende exempel bevisa den förras möjlighet: intet enda ännu den sednares. Den okända Masquen, som på Marcus Torg i Venedig, hviskade en vis främmande Prins i örat, at hans äldre

Bror, på några hundra mils afstånd, dog juft i det ögonblicket, och lämnade honom Thronföljden, sade en förundransvärd fanning, och var, som utgången visade, ej dess mindre en bedragare.

14.

Utom förnuftet, och den allmänna mänskliga erfarenheten, hvilka andra säkra grundfästen äge vi för våra omdömen och öfvertygeller? Slå undan dessa, och vi svämme i et bottenlöst haf af orimliga möjligheter. Et ändlöst fält öppnas för bedrägerier af alla slag och påföljder. At i deras första ofelbara början emotlå dessa, det är pligt för hvar förståndig Man, likasom för hvar god Medborgare.

Slutsfölgd af det föregående.

I et ämne sådant som detta, så långt utom gränforna af det mänskliga begreppet, och hvaröfver Philosophien således ej kan raisonnera ur några förutgifna principer, måste hon dömma efter sakens öfverensstämmelse med det allmänna förnuftet, den allmänna erfarenheten och den allmänna nyttan. Förmågor och kunskaper, hvilkas möjlighet aldrig kunnat hvarken begripas genom estertanken, eller styrkas genom verkligheten, och hvil-

hvilkas blotta förutfättande skadar i många affeenden både det mänskliga förnuftet, moralen och sammanletnaden; böra ej ens lämnas därhän: de böra kraftigt bestridas; äfven då deras omöjlighet ej kan med geometrisk visshet ådagaläggas. Här hjälper ej at den eller den läger: men, jag har sjelf haft syner, ingifveller, prophetiska drömmar. Sådant bevifare ej mer än någon besynnerlig händelse, svår at förklara, eller må hända blott en besynnerlig inbillning. Hufvudfrågan är här, om hvad den eller den undermannen påstår at kunna uträtta, hvad magt han påstår sig äga, hvilken magt han, i följd deraf, erhåller öfver lättrogna sinnen, och huru den möjligtvis kunde användas. Til des at hans högre kunskaper, hans öfvermänskliga förmåga genom klara, offentliga, ofta uprepade, länge och fullkomligt underfökta prof, styrkes, ålägga på en gång förstånd och skyldighet at bemöta påståendet derom, såsom en lögn emot förnuftet, erfarenheten och samhällsnyttan. Alla löften om fördelar, som Naturen med visshet nekat människovarelsen; alla föregifna medel utom och öfver den allmänna människo förmågan; alla syner, tillställningar, hocus pocus, hvarigenom man påstår at för små enskilda ändamål,

efter behag bryta den allmänna, af förnuftet och erfarenheten bestyrkta Naturordning, böra då til defs, utan betänklighet, anses för idel bedrägerier, dårskaper, vanförmåhet; och förtjena efter sakens och tillfällets beskaffenhet, åtlöjets näpft, eller Lagarnas.

Efter alt hvad jag redan sagt i detta ämne, blir det ej nödigt at färskilt yttra mig öfver drömtydningar, kortläggningar, Cafféspådomar, med flera andra mindre slags mirakel, som vanligen göras af gamla Matroner eller gamla Mamseller, stundom för vänskaps skull, stundom för en Riksdaler eller mindre. Man påstår at de under tiden slå in. Det händer ibland, jag tillstår det, at man får bref; at man råkar i et visst förhållande til en ljuslätt karl eller et mörklagt fruntimmer; at man blir buden til måltids; at man får höra et dödsfall eller et giftermål; at man får en skänk, eller får förtret. Af de två sidstnämnde händelser, är likväl den förra, efter min erfarenhet, vanligen litet trögare at inträffa, än den sednare.

*Om Myfiska Ordnar, Svedenborgia-
nifme, m. m.*

Man har icke flitigt, eller icke upmärksamt läit människoflägtets historia, om man anfer någon uttänkt galenskap vara få stor, at den nödvändigt skall sakna anhängare, försvarare, beundrare. En sådan öfvertygelse skulle kanhända bevittna vår okunnighet ifynnerhet om det tidevarf, vi så nyligen uplevvat, eller hvilket ännu torde kunna kallas vårt närvarande. Bedrägeriet, Oförnuftet, Tankevillan, Svärmeriet, hafva väl aldrig förmått gifva sig Förnuftets jämna och säkra gång; men deras framsteg hafva deremot icke fällan varit desto mera häftiga och förvånande. Under beständig och nödvändig mistning af säkra grundvalar för deras bestånd, af saning och gagnelighet, hafva de deremot med så mycket större omsorg sökt antaga en inre inrättning och en yttre form, som skulle kunna erlätta denna mistning, och förena den djerfvaste verksamhet med egen trygghet. Illfluge eller fanatiska Ledare hafva förstätt at samla kringom sig anhängare af alla slag, bedragare och bedragne, människor af mycken skarpsinnighet, och andra af mycken enfald; de hafva förstätt at sätta

al-

alla olika krafter i lika verksamhet; äre-
 girigheten, snålheten, ilskan, fromheten,
 och sjelfva andagten hafva med eller utan
 deras egen vetskap blifvit rigtade till sam-
 ma ändamål. För allmänhetens och för
 de fleste initierades ögon ofynlige anfö-
 rare hafva upfökt motiver för alla lyn-
 nen, fördelat verkningspligterne på alla
 slags förmögenheter, framställt låckande
 föremål för olika böjelser, hållit nygirig-
 heten beständigt vaken genom förefpegling
 af dolda kunskaper: de hafva gradvis
 afftängt mängden af anhängare från de
 verkliga affigternes kännedom, förstuckit
 både medel och affigter bakom hemlighe-
 tens förhänge, och fökt förvåna ej mindre
 begreppet än ögat med mystiska högtide-
 ligheter. En genom århundraden fortlätt
 och aldrig tröttad verksamhet har oaf-
 brutit upfökt nya vägar til mennisko-
 hjertat: den har beklagligtvis icke så fäl-
 lan vunnit insteg hos Magten, och för-
 mått utverka sig ej allenast des tålsam-
 het, utan äfven någon gång des beskydd
 och varma tilgifvenhet. Ömsom väpnad
 med djerfheten, och ömsom med tålamo-
 det, har den, under olika yttre belägen-
 heter, under Tidehvarfvens mörka eller
 upstigande ljus, under förledda och för-
 blindade Magtägares beskydd, eller under
 vå-

vådan af de mera klarfyntes granskande blickar, aldrig ut sigtet förlorat sit huvud-föremål, det nemligen at förskaffa sig inflytelse på menniskor. Från kanhända blott en enda urgammal stam af denna natur, med omsorg planterad i bördig mark, starkt rotad och väl vårdad, hafva snart sagt oräkneliga grenar och bitelningar framskjutit. Om man efterforskar alla nuvarande äldre och nyare mytiska ordnars och secters beskaffenhet och härkomst, skall man skäligen säkert finna, at de, under så olika namn och yttre skapnader, ofta med så liten kannedom af hvarandra, med så aldeles skilda synbara syftemål, icke allenast röja de gemensama charactersdrag, som bevittna en närmare eller mera aflägsen skyldskap, utan äfven i sina slägtled upstiga til et och samma ursprung. För at undanrödja alla vrånga och förhateliga tydningar, vill jag förklara, at jag med denna Stam-orden menar Catholicismen, sådan den var, sedan den af Dominicaner och Jesuiter erhållit ny verkningskraft och säkrare riktning: jag undviker at nämna alla de stiftelser, som efter all sannolikhet af denna fruktsamma moder blifvit framfödde, och hvilka af henne ärft både verkningsanda och syftemål.

En Religions-lära, ämnad at blifva människolägtets undervisning och fällhet, och dertil, efter få många seklers bemödanden, småningom återförd; blef tvärtom i äregirige Bedragares hand et förfärligt medel at förmörka och motarbeta människo-förnuftet, och at rycka åt sig en enväldsmagt, som med djupa och starka rötter hämtade sin näring och sin styrka i sjelfva människohjertat. Det blef dessa få kallade Andeligas första och mest verkande bemödande, at upröra och fångla okunniga människors samveten; at liksom göra beslag på alla menckliga passioner och böjeller; at uphäfva sig til domare öfver hvarje gernings värde; at öka de verkeliga brottens och svagheterne antal, med en ny mängd inbillade. På detta sätt blef den straff förmåga eller den benådnings-rättighet de tillika tilerkände sig sjelfve, outhärlig, verksam och vidsträckt, och enskildes behof at blidka sine domare, kunde aldrig uphöra. Nya utfigter til fällhet öppnades, nya farhågor och skräckbilder tilskapades. Det var slutligen icke svårt at med dessa sjelftagna allmagtsegenskaper, så länge de ännu godkändes, leda et ouplyst släkte i et alt djupare mörker och den mest tryckande trældom. En rik källa för inflytelse,
 verlds-

verldsligt välde och rikedom blef på detta sätt deras lott, som för världen predikade ödmjukhet, sjelf-förfakelse och lidandets fördelar.

Philosophen har någon gång icke utan farhåga för mennisko-slågtets eviga trældom och förnedring, sett så många förenade krafter, upkallade, sammanstämde, riktade, med så stor nitälskan, skicklighet och framgång. Det är likväl för oss en tröstande och obestridelig erfarenhetsfanning, at förnuftet, yrkadt af et inskränkt antal Snillen i olika tidevarf, med sin egen styrka, utan biträde af någon magt, utan list och anläggning, störtat hela den resliga konfobyggnaden, och hotar i våra dagar vidskepelliens återstående kvarlevor med fullkomlig förstöring.

När Kyrkoväldet genom sin egen öfverdrift och förhatelighet, samt genom några driftiga Sanningsälskares bemödande, först började svigta på sina urgamla grundvalar; när det framställes för hela allmänhetens ögon så vådeligt och tryckande och löjligt, at det snart blef en affky, och, det som värre var, et skrattämne både för Tänkaren och den Ouplyste; när både Regenter och Folkslag funno det vara enligt både med sin värdighet och sina fördelar, at upläsa det
all

all lydnad; när vetenskaper och all slags förnuftsöfning började mer och mer skärpa och lyslöfatta människornas affjättrade tankeförmåga; syntes den andeliga inflytelsen, åtminstone i de Reformerade Staterne, icke längre kunna blifva verksam; men den upfökte snart nya utvägar. Inom sjelfva dessa Stater inrättades mystiska Samfund, som uptogo i sit sköte alla fordna anhängare af kyrkoväldet och vidskepelsen, bemödade sig at förvärfva nya, inrättades och styrdes efter Catholska Kyrkans grundsatser, och alt detta i skygd af den djupa hemlighet, hvilken, under Nationernes förändrade lagar och tänkesätt, blef et oundgängligt försvarsmedel för den öfverlagda sientligheten mot samvetsfrihet, förnuftsfrihet, samhällsfrihet, och mot alt hvad man anlåg vara hinderligt för den andeliga inflytelsen. Det hörde helt egenteligt til dessa inrättningars hufvudplan at upfånga i sit sköte alla sådane personer, hvilkas motarbete eller biträde var eller kunde blifva af någon färdeles vigt. *De*, som hade samhälls-styrelsen i sin hand eller på densamma ägde inflytande; *de*, som af deras embeten ännu voro berättigade at undervisa menigheten, at förskaffa sig insteg i människors enskilda angelägenheter, at afgöra samvetsmål; *de*, som

som voro utmärkte af snille, lärdom och talenter; för alla dessa framställes de verk-
 samma läckemedel, man kunde upfin-
 na. Åt de skarpsynte gafs eller låfvades
 redbarheter, så mycket man deraf hade
 eller väntade sig få: stöd för politiskt väl-
 de, anhängare, inflytelse på verldsliga
 värf, inkomster, befördran; åt den enfal-
 dige låfvades, men gafs icke, dolda kun-
 skaper, af stor vigt för själ och kropp;
 den dygdige och välmenande låckades och
 qvarhölls genom stiftelser, hvilkas ver-
 kan var välgörande för den lidande mensk-
 ligheten, men med hvilka hufvud-ända-
 målet var, at förlika det allmänna omdö-
 met med dessa mystiska Samfund, och i
 förväg möta förtrytelsen, granskningen,
 åtlöjet. Ockfå torde man icke fällan haf-
 va upenbart förmärkt den mystiska infly-
 telsen i Staters viktigaste angelägenheter;
 de ofedda verkningarne hafva sannolikt
 varit ännu långt flera och betydligare.
 Andelige Lärare, af en renad Trosbekän-
 nelle, och i öfrigt af varm nitälskan mot
 alt förment eller verkeligt kätteri, hafva
 kanhända i et eller annat Tidehvarf, i et
 eller annat protestantiskt land, någon gång
 inför dessa Samfunds mystiska altaren, af-
 lagt tyfthets- och hämde-eder, antagit
 skiljetecken, burit prydnader, lånat sig til

ceremonier, utöfvat en Gudstjenst, godkänd grundfäster, förkunnat läror, hvilka lika litet stått at förena med Förnuft, Religion, mennisko kärlek, embets-förbindelser och Samhälls lagar. Män af snille och kunskaper hafva ingått i dessa Samsfund: de fleste af dem hafva med blygd, förtrytelse och åtlöje kvarstannat på första trappstegen til den mystiska Visheten; andre hafva af estergifvenhet följt med så långt man velat hafva dem; hos ännu andra hafva enskilda motiver kunnat föda en låtsad eller allvarlig, en varagtig eller hastigt öfvergående nitälskan. Mången vältänkande man, upprörd, låkad, ledd, smidigt anfallen mot en svag sida, med tusen bländverk för ögat, har med sit hjertas och sit begreps oinskränkta bifall omfattat en sällskaps-inrättning, af hvilken man icke visade honom annat, än hvad som syntes förtjena at blifva et ämne för hans andagt och välgörenhet, under redelig väntan af ännu ädlare och högre föremål. Menniskor af all slags obetydlighet hafva i öfrigt blifvit kallade och mottagne, för at vara — betalare, för at gifva form åt det hela, för at blifva bifallsröster, nitiske beundrare utanför helgedomens förlåt, och tålige väntare af de sto-

ra

ra underbarheter, man läfvade at i en framtid blotta för deras blickar.

Från betydligare stiftelser af denna art, grenade sig smärre samfund, afbilder af de förra, med samma anda och samma ändamål, alla verktyg i vissa hufvudledares hand, men skilda til namn, yttre kännemärken, och så kallade kunskapsgrader. Hvar och en gren som började skjuta för högt i dagen och vinna för stor märkbarhet, afskars med försigtighet; en ny inympades merändels oförmärkt i dess ställe. All vidskeppelse, af helig eller profane natur, alla nyfödda irrläror om Naturens dolda krafter, den förvånande och på upptäckter grundade teorien om Andeverlden, dess icke mindre märkbara practiska tillämpning, hvarje öfverspäänd och förvirrad andagts-form, med et ord: alt det vanskaplige, inbillningskrämflan, tankvillan eller tankelögheten, bedrägeriet och enthousiasmen förmådde framföda, uptogs och fostrades inom de äldre mystiska Samfundens moderliga sköte. Slägtkapen var merändels ofridig, och den erkändes med motvarig glädje. Det nyfödda vanvettet behöfde credit och omlopp, och fick dem af det äldres talrike och edvorne anhängare. — En mängd Samfund af denna art, inrättade inom de fleste af Europas

Stater, trödde sig på detta fätt, genom en sammanstämd verksamhet, äga nog styrka, at under det Andeliga Väldet återföra de från Vidskepelsen affällige Nationerne.

Förnuftet behöll och ökade likväl den öfvervigt det en gång fätt, och vår tids tänkesätt synes mera än någon annan tids, fullkomligt förfäkra dess orubbade varagtighet. Vidskeppelsens och den Andeliga inflytelsens plantkolor hafva, med bibehållande af deras förra form, merändels fätt en ny och ganska oskyldig riktning, blifvit förvandlade til glada samqväm, der man med mera nitälskan söker umgängets nöjen, än de mystiske gåtornas uplösning; der man hvarken tror sig äga, eller använder, någon förmåga at verka på människors öfvertygelse; hos hvilkas Ledare eller Medlemmar man nödgas förutfätta en ovanlig grad tankesvaghet, om man tror dem på allvare ännu hyfa den nitälskan och de affigter, som fordom lifvade dessa samfund. Den så strängt föreskrifna, och dock så illa bevarade hemligheten, har man varit tvungen at, så godt man kunnat, likafullt iakttaga, mera för de personers anseende, som altför upenbart yttrat och altför högt updrifvit denna slags nitälskan, än för
sjelf-

sjelfva sakens skull: den har desutom i sin nödvändighet sit bästa försvar;

*Ty af Hemlighetens
helgas Ufelheten.*

Så stark är opinionen, och så viktigt, at den ledes af Förnuftet och Uplysnin-gen!

(Fortfätn. e. a. g.)

Undersökning af den frågan: Huru vida det kunde vara nyttigt eller icke, at upbringa Svenska Åkerbruket til en sådan höjd, at äfven Spanmål skulle kunna föras til utrikes orter.

(Infändt.)

Jag har åtskilliga gånger hört talas derom, huru förmånligt det borde blifva för Riket, at Åkerbruket skulle updrivas mer och mer, och til den grad at äfven utförsel deraf kunde göras til utrikes orter. Frågor äro gärna af den art, at de hafva två sidor och kunna ofta be-
svaras mot och med, efter de olika begrep, som derom fattas. Denne föreställta fråga: *huru vida det vore för Riket gagneligt at Åkerbruket skulle med den tilväxt*

kunna ökas, at Spannmål afven kunde exporteras, synes likväl vid första påseendet vara sådan, at ingen klok skulle tyckas kunna besvara densamma med nej; och jag har vid discourser, som öfver det ämnet kunnat upkomma, hört den satsen, at sådan åkerbrukets skötsel, hvarigenom också detta ändamål kunde vinnas, vore högst nyttig, tagas för så afgjord, at ingen tvifvel derom kunde upstå, utan har man i det stället allenast varit betänkt upå och föreslagit utvägar at vinna en sådan förmån för Riket. Ibland annat har man härvid också åberopat det fordom i detta Rike varande lyckliga tidehvarf, då Spannmål verkligen skall hafva blifvit exporterad. Så mycket mera djärft skulle det således synes at gå så långt i tvifvelsmål härom, at man likväl ville likasom underkasta den saken någon närmare ompröfning.

Såsom en beredelse til en sådan underfökning, torde vara i sin ordning at anställa jämförelse imellan åkerbrukets art i vårt land och de dermed förenade omständigheter, och dess beskaffenhet i de länder, hvarifrån vanligen den mesta exporten af Spannmål göres, såsom egentligen Tykland, Pålen, Liffland, äfven Ångland til någon del. I större delen af vårt Ri-
kes

kes Provincer, är Climatet sådant, at allenast fyra månader af året äro tjenlige til åkerbrukets skötsel. På dessa månader skall jorden brukas up och göras tjenlig at emottaga den Säd, hvarmed hon skall befås, och inom denna tid skall äfven sjelfva såningen verkställas. Deremot kunna sju, åtta, til och med nio månader af året i de omnämnda länder användas til åkerns skötsel och bruk. Då det behöves tvänne at göra samma arbete på fyra månader, som en kan göra på åtta månader, skall altfå dubbelt så många arbetare vara nödiga at frambringa en lika quantitet Spanmål hos oss som til exempel i Tyskland eller Pälén, då alt annat skulle vara på båda ställen lika. Det samma gäller på lika sätt om dragare. Vid denna jämförelse fordrar äfven den omständigheten en särdeles upmärksamhet, at då dragare, boskapskreatur och Får kunna födas utomhus hela nio til tio månader om året, på somliga ställen äfven längre, uti de nämnda länder, bör man i vårt land vara betänkt at skaffa dem föda inom hus hela sju til åtta månader årligen. I anseende härtill skall äfven så mycken jord borttagas til äng som til åker hos oss, äfven denna äng hägnas och mångfaldiga dagsverken användas

das til alt det, som hörer til höbärgning, då
 deremot alt detta är i Tyskland och Pälän i
 mycket stor proportion mindre, och fordrar
 altfå mycket mindre både arbete och kost-
 nad; hvarjämte den jord, som i dessa län-
 der skulle nyttjas til ängsmark, för at i
 den delen vara med oss lika, til större
 delen användes til åker, och gifver der-
 igenom så mycket större vinning åt dessa
 länders åkerbrukare. Deremot, och i stäl-
 let för at åkerbrukarn i de omnämnda län-
 der kan, som förut är anmärkt, använda
 större delen af året på sit åkerbruk, och
 det öfriga på andra sig gagnande göromål,
 skall Svenska Landtmannen, så snart han
 hunnit tröska ur säden, vara omtänkt, at
 genom täta och nästan hela vintern ige-
 nom varande skogskörslor, strida emot den
 i vårt Climat bistra kölden, genom bräns-
 les förskaffande, äfven til stängsel om-
 kring dess åker och äng samt byggnings-
 virke; då deremot Tyske och Päliske landt-
 man mycket litet, i proportion emot den
 Svenska, är med alt sådant betungad. Ge-
 nom dessa skogskörflor skola äfven Sven-
 ske Landtmannens dragare utmärglas el-
 ler ockfå tarfva mycket stark föda af Hö
 och Säd, för at vid det tilstundande vår-
 bruket icke vara oduglige, utmagrade och
 utkörde. Til hårdheten af detta vårt Cli-
 mat,

mat, och hvaraf dessa sidsta anförda olägenheter til en stor del bero, bidraga mycket de många insjöar, kärr, måffor, berg, högder, hvilka bibehålla längre is, snö, köld, innan den om våren hinner smälta bortt, hvaraf nästan hela vårt land är upfyldt, det enda Skåne undantagit; i anseende hvartil man också pröfvar, så snart man kommer från Smäländska bergen in i Skåne, likasom et annat Climat. Detta är också orsak dertil, at Länder, som ligga under samma Latitud som våra Provincer, men äro fläta och fria för sådana sjöar och berg, hvilka äfven hindra solvärmen at tränga sig fram och göra verkan, såsom Estland och färdeles Liffland, hafva mycken fördel, i anseende til de nu uprepade omständigheter, framför våra äfven södra Provinser. I denna jämförelse förtjenar äfven at anmärkas, det vårt stränga Climat icke tillåter Boskapsafveln i den båtande förmån, som i Tyskland, Pålen, Liffland, utan är vår Boskap liten och klen, äfven våra hästar små och svaga emot hästar i dessa länder, hvarigenom de vid åkerbruket icke skola kunna göra det gagn och med den styrka som desse utländske dragare. I allmänhet är äfven sjelfva jordmån i vårt land mindre frugtbärande och fordrar myc-

ket mera Cultur, ans, gödning, om den skall til någon ymnighet gifva afkastning, än de länder, hvilka ligga i blidare Climat. Til alt detta kan man ockfå lägga de hos oss oftare inträffande misväxtår, än i de citerade länder. Våra långa kalla vårar, med fortfarande nattfroster ofta inemot midsommar, med inträffande blåst och storm, för hvilket vårt Climat är utsatt, enligt naturen af vårt lands läge och öfriga omständigheter, innan snösmältningen hinner ske först i Bottniska viken, som gifver det kalla nordanvädret, sedan i norra delen af Finland, Ryska Lappmarken med Nordostväder, och derefter ifrån Norriska Fjällen; förtaga och utöda den, efter en lång och kall vinter, om Våren sig visande Rågbrådden, då deremot i blidare Climater råglädet icke är utställt för en sådan förödelse. Deraf händer, at då vi per medium böra räkna på misväxt hvart femte eller högst hvart sjette år, i Tyskland, Pölen, Liffland, genom en medelräkning, misväxter icke kunna befaras utan til hvart tjugonde år. Af alt detta kan ingen annan följd ledas, än den, at Production af vår Spanmål skall kosta Svenska Landtmannen mycket mera, än den kostar Tyska, Pölska, Liffländska Landtman; och då man skulle kunna förfat-

fatta en exact Calcul uti denna jämnförelsen, skulle den vist på det sättet utslå, at en tunna Svensk Spanmål fordrar åtminstone dubbelt så stor kostnad, som dessa länders Spanmål, at producera. Men i supposition deraf, at Svensk Spanmål skulle exporteras, bör man ock antaga at denna Spanmål skall i utländska hamnar hålla samma pris som den Spanmål, hvilken ifrån dessa nämnde länder ditföres; emedan i annat fall den Svenske Spanmålen skulle där blifva oförsäld och Transportören sättas i den belägenhet, at återföra densamma. Men då utlänningen är nöjd med en någorlunda måttlig vinst vid försäljandet af sin Spanmål, skall den Svenske Spanmålen i dessa hamnar icke säljas, utan vida under dess värde, då den deruppå använda kostnaden til dess production räknas, och således til Svenska Landtmannens stora förlust. Et sådant öfverflöd af Svensk Spanmål, at export deraf skulle kunna göras, supponerar äfven, at inrikes spanmålen också är så mycket mera tillräcklig til inrikes behof, hvarigenom, i händelse af export, det ringa pris, hvartil man vore nödsakad at i utländska hamnar försälja vår spanmål, icke allenast skall sätta samma låga pris på den Spanmål, som af Svenska Landtmannen säljes inom riket,
och

och ännu vida lägre, i anseende til kostnaden, som fordras med export til utrikes orter, hvilken bör betalas äfven af det man erhåller i utländska hamnar för vår Spanmål. Då den Epok skulle inträffa, at Svenska åkerbruket skulle kunna upbringas så långt, at export deraf kunde göras til utrikes orter, skall ockfå den tidpunkt inträffa, ifrån hvilken Svenske Landtmanen icke skall erhålla den kostnad och det arbete han använder på landtbruket, erfatt; utan deremot arbeta med förlust, efter hand råka i vanmägt och fattigdom, blifva fatt ur förmögenhet och tilstånd at bruka och odla sin åker, hvaraf den följd blifver mycket klar och handgriplig, at de åkrar, hvilka genom arbete och flit stodo frodiga och buro mycken fäd under det man uparbetade sig til den Epoken at kunna exportera, och under hvilken tid spanmålen inom riket betalades enligt deis rätta värde, sköla råka i vanbruk och likna ödemarker, då den korrta perioden at kunna exportera Spanmål snart skall förbigå; men Riket genom denna changement likväl komma at vidkännas en sådan förlust, hvilken icke på längre tidehvarf kan botas; hvarunder man, i stället för at exportera Spanmål, skall nödgas tillita utlänningen at til oss
skic-

skicka mycket större spanmålsförråder, än någon tid förut. Härtill kommer äfven den omständighet, at utlänningen, som med fördel kan exportera Spanmål, ibland de ställen, där han kan debitera denna sin vara, äfven hafver räknat vårt land; et ställe mindre än förut, där han likväl förfåldt en större quantitet, skulle för honom blifva at påräkna til försäljning deraf; och så mycket större concurrence af Spanmålsutbudare och försäljare i andra utländska hamnar skulle blifva, då icke allenast det quantum Spanmål, som til vårt land förut blifvit requirerat, skulle gå til dessa hamnar, utan ock vår Exportationsspanmål äfven där skulle til salu utbudas. En sådan concurrence och större öfverflöd af spanmål til salu uppå de orter, som vanligen hafva tagit emot utländsk spanmål, skulle derföre ännu mera sänka spanmålspriset och altså bidraga på et än märkligare sätt til vårt spanmålspris, äfven inom vårt land vida fällande under det värde, som den med landtmannens någorlunda utkomst borde hafva, och altså påskynda den förut omtalade Epoken, på hvilken, genom åkerbrukets odlande i den grad hos oss, at äfven spanmål skulle exporteras, våra åkersält skola blifva öde och förvandlas i ofrugtbärande platser.

Af

Af alt detta synes således den följd
böra ledas, at det skulle vara enligare
med vårt lands interesse at snarare van-
vårda än vidare föka uphjelpa åkerbru-
ket. Äfvensom jag anser åkerbrukets up-
drifvande til den höjd, at export af Span-
mål skulle kunna göras, såsom en ytter-
lighet på den ena sidan, blifver ock des
vanvårdande, i den grad som fades, en
ytterlighet på den andra. Vifferligen hör
åkerbruket, så mycket som möjligt är,
vårdas och uphjelpas; men tilökas så, at
Populationen och andra Näringar tillika och
i sådan mån ökas, at den inom Riket
växande Spanmålen äfven inom Riket må
kunna förtäras, och Riket derigenom på
et dubbelt sätt kunna vinna, först derige-
nom, at landtmannen hafver vid åkerbru-
ket sin tilräckliga utkomst, och sedan at
folkmängden mer och mer ökades i sam-
ma proportion, hvilka tvänne omständig-
heter skola bidraga til Rikets rätta styr-
ka och förkofran. Derigenom at närin-
garne ökas, skal också folkmyckenheten
växa och tiltaga, och jag tror at det för-
ra kan ske genom nyttiga och kloka in-
rättningar, hvarigenom större delen af vä-
ra Småstäder, hvilka allenast kunna anses
såsom Köpingar, skulle kunna förvandlas
uti, om icke Stora och Folkrika Städer,
dock

dock uti sådane, at folkmängden i dem
 skulle vara flerdubblad emot den som nu
 är. Våra förnämsta exportvaror äro de
 som hämtas utur våra jerngrufvor och
 skogar. Dessa kunna med fördel säljas
 hos utlänningen, emedan dessa productio-
 ner äro naturelle med vårt land och icke
 finnas til nödig consumtion hos utlännin-
 gen, utan genom vårt biträde; då dere-
 mot spanmålstilverkningen hos utlännin-
 gen skal alltid, i följd af det som är för-
 ut bevisadt, undergräfvat vår spanmålstil-
 verkning i det samma som vi skulle tän-
 ka uppå, at deraf göra export. Men des-
 sa nämnda vårt lands productioner, som
 äro af naturen ofs meddelta i större mån,
 än andra länder, skulle kunna i långt
 högre grad och til större myckenhet för-
 ädlas, än som nu sker; men hvilket för-
 ädlande skulle fordra et mycket större an-
 tal Arbetare, än vi nu hafva, och såle-
 des bidraga til Folkstockens förökande.
 Jag vil allenast anföra et enda exempel.
 De egentliga rudimaterierne, hvaraf vag-
 nar göras, äro naturliga och inhemska i
 vårt land, nämligen jern, träd, mäsing;
 i stället at exportera så stor del af dessa
 rudimaterier, som hos utlänningen fordras
 at deraf göra vagnar, skulle vagnar kun-
 na göras här så godt som färdiga, och
 ex-

exporteras, då likväl allt det träd, järn, mäsing, fadelmakare-arbete m. m., som på dem behöfvas, vore hos oss förädladt och utlämningen fatt i belägenhet, at betala de arbetslöner, som uppå dem voro här påkostade. Flera sådane projecter skulle kunna uppgifvas, icke allenast til förädlande af våra rudimaterier, utan ock sammanfattande i vissa stycken och deras transport til utlämningen. England meddelar häruppå et märkeligt exempel. Man kan anse Engelska Nation, at vara egentligen en Nation agricole. Dets klimat och alla öfriga omständigheter, som bidraga til åkerbrukets updrifvande, äro dertil i lynnerhet gynnande. Åkerbruket har också i det landet kommit til en särdeles höjd; men Engelska maximen har varit, at genom industrie upbringa med detsamma Folkstocken til det antal, at all spanmålstilverkning skulle inom landet förtäras, i anseende hvartil man också finner, at litet och knapt något af spanmål derifrån utskeppas, ehuru landet är upfyldt med de härligaste åkrar och ängar. Men den myckenhet af folk i det landet, som är sysfelfatt med fabriker, förtär denna spanmål, som eljest skulle exporteras, utgör genom en stark population landets styrka, och meddelar ämnen til exporter

af

af förädlade varor, hvilka bidraga til detta lands rikedom långt mera, än at det, i brist af ätande, men tillika arbetande medlemmar i samhället, skulle utföra den oförädlade spanmålen, som då skulle der finnas i öfverflöd, för at sälja den i utländska hanner til et lågt pris.

Svensk Litteratur.

13. *Colportören*, N:o 1 — 5. Stockholm 1798.

Under denna Titel anmäler sig hos Allmänheten en ny Tidning, til en del lik, men ännu mera olik de goda Dagblad vi hittils ägt. Den kommer, enligt Prospectus i N:o 1 för den 24 Januarii 1798, at innehålla *Inrikes Nyheter*, *Recensioner*, *Vitterhet* och *framsför allt Dagens Händelser*. Likheten med de hittills utkomne Tidningar består uti Artiklarne *Recensioner* och *Vitterhet*; olikheten, i *Inrikes Nyheterne* och *Dagens Händelser*; hvartil torde kunna läggas ännu en annan, olikheten i *Styl* och *Moralité*.

När et litet Sällskap (som orden i Prospectus lyda) beslutat lägga sina hufvuden tillsammans för at utgifva en Tidning, vore väl ingen ting mindre ur vägen, än at desä hufvuden allesammans före utgifvandet gjorde sig et riktigt Ideal af de vittra och moraliska egenskaperna af de Dagblad

N:o 9 & 10.

G

som

som blifvit godkända, och til en gagnelig jämförelse påminte sig de Tidningars beskaffenhet, hvilka, utan annan åtgärd, än den af Allmänhetens goda vett, försvunnit ur omloppet och återgått til det eviga tylla. Med et sådant begrep och en sådan åminnelse bör följa begrepet om et visst minimum af Smak och Moralité: och detta minimum är ej så litet, at icke små Sällskap därmed skulde åstadkomma en betydlig nytta.

Ville Colportören mäta sig med Dagligt Allehanda, Post- och Inrikes Tidningarne, hvilkas oskuld för vittra och moraliska ämnen är uppenbar; då hade vi ej haft skäl til denna påminnelse. Men des ton och des bokstafliga löften angifva at den är ärnad at både i styl och ämnen höja sig öfver dem: och vi äro långt ifrån at ej ärligen medgifva denna höjning; medgifva at Colportörens hufvud-egenskap är vitter, och kan ej jämföras med en Avisas, som är historisk; medgifva, at des Styl röjer en ansats at författa lätt och en vilja at författa qvickt. Enär Colportören ej heller kan jämföras med Telegraphen, som är en historisk-politisk Tidning, så äro Stockholms Posten och Ex-Extra-posten de enda, hvarmed han har visfa rättigheter och skyldigheter at förlikna sig: Och at ej hafva framkommit före dem, at begynna sin kringvandring i et Tidevarf som de danat, är det vi anse för Colportörens verkliga misöde.

Utän tvifvel kan Sällskapet finna at vi sagt för mycket. Vi finne sjelfve at vi ej sagt nog: vi hafve ej bevifvat hvad vi anfört. I denna bevisning skole vi ingå, med böjelse til redliga medgifter, med affky för vrångtydningar, och utan begär at utmärka Utgifvarne, på hvilkas personer vi anse för en pligt at ej ens tillåta ofs några gils-

gifsningar, när det är deras vilja, likfom deras rättighet, at vara fördolde.

Huru skrifver Colportören? "Som en Colportör", svarar en illviljare: "Som en Man af itadgad Talang", svarar en berömmare; Vi svare: Han skrifver ej som någondera, men någon gång som bägge två.

Prospectus begynnes med desfa rader: *London bjuder ut och får sälja öfver Tvåhundra särskilda Tidningar — Paris, denna så skakade Stad, utgifver ännu flera — Stockholms lilla vittra Nabo Köpenhamn räknar öfver Tjugu — Stockholm, som hvarken revolterat, blifvit taxerad af någon Pitt, eller brunnit, äger för det närvarande endast Tre Dagblad.* Om det nu så är, at Staden Paris låter skaka sig (som likväl faller tungt för begrepet); om Stockholm kan anse Köpenhamn för en äfven så liten som vittra Nabo (ehuru Stockholm, enligt Djurberg, har 70000 menniskor, men Köpenhamn ock så 70000); och om, som Gudi lof! sant är, Stockholm hvarken revolterat, blifvit taxerad af någon Pitt, eller brunnit; så frågas ändock, hvad har allt detta för gemenskap med mängden af Dagblad i de förstnämnde Städerna, och bristen därpå i de sistnämnde? Vore det et naturligt sammanhang af idéer, at Paris borde äga et mindre antal Tidningar för sina revolters skull, London för sin dryga taxering, och Köpenhamn för sin eldsvåda? Är det säkert at Stockholm borde äga flera än Tre Dagblad, af den orsak, at det ej blifvit hemfökt af desfa olyckor? Och är åter ej detta ordens naturliga ovrängda mening, hvad menar då Colportören? Kanske at förlusta sig med en besynnerlig hopställning af begrep? Det ändamålet torde vara vunnit; men månne en sådan hopställning äfven bör förlusta andra? och hvad

äfven i conversationen kunde roa blott såsom snarhittadt, men egentligen ej borde mer än förlåtas, bör det ej alltid undvikas, när man författar?

At Post-och Inrikes-Tidningen (kanske häldre Tidningarne, efter de ändå äro 2) bibehåller sin aktning, för *sin bedagade matronlika utseende* (N:o 1. sid: 1.), är et uttryck af god ironisk ton; hvarföre nedfänka den så lågt i de följande orden, *sina klockare, Organister och Pastores Loci?* Helt enkelt *sina kungörelser* hade sagt detsamma och mera, utan det tvära fallet från det finare til det burleska: och vore detta uttryck altför enkelt, hvarför icke häldre stadna vid figuren af det *matronlika utseendet*, som redan sagt tilräckligt? Det är en stor konst at tala sig likt, och en försigtig regel at uphöra tala, när tonen vill falla.

Telegraphen är nu den enda Tidning, som - - - gör ifrån sig sina fyra sidor tre gånger i veckan, m. m. (N:o 1. sid: 1.): Gör ifrån sig! Det är icke underligt om en Colportör har tillfälle at höra sådana uttryck; men om han är höflig, så nyttjar han dem bara bland Colportörer.

Fast det icke är här, som i det skamlösa London, där i Tidningarne, med fulla bokstäfver och namn berättas de Förnämjas sottiser m. m: (N:o 1. sid: 2.). De Förnämjas sottiser berättas med fulla bokstäfver, och de Förnämjas sottiser berättas med Namn! Hvilken martering af Språk och Grammatica!

En hög Svedenborgare, stark Magnetiseur tillika, har läfvat frammana, och til Sällskapet tjänst inviga en Tjänste-Ande eller Spiritus Familiaris, dock utan försilfrad bricka på bröstet, m. m. (N:o 1. sid: 2.) At Svedenborgaren tillika är Magnetiseur, ökar det hufvud-idéens styrka? eller ökar det dess qvickhet? eller är magnetismen et vilkor för

för andemaningen? eller står ej denna idé i luften? eller är hon personlig? — Svedenborgaren har låfvat frammana en *Tjenste-Ande til tjenst*. Är det möjligt? — En Ande eller Spiritus, dock utan förfilfrad bricka på bröstet. En Ande har då bröst, och en Ande kunde ha bricka: hvar på grundar sig annars denna declaration til Publiken? Man ser väl at Colportören för ingen del ville förlora idéen om en Gevaldiger, som händelsevis infunnit sig jämte idéen om Anden; men voro desfa idéer tjeuligen asforterade efter hvarandra? Alt skämt å fido, har denna idé två fel: at vilja vara qvick, men vara narragtig; och at mena mer än den innebär. Desfa fel äro rådande i hela strophen om denna Spiritus. Det lönar ej mödan at ha en god hufvudidée (sådan som denna om Anden är), när man använder den så föga skickligt, omskantfar den med ord, hvaraf den skymmes, och uttryck hvaraf den förlågas.

Slut-meningen af Prospectus är ej finare, än det anförda. *En och annan utländsk nyhet, dock så sprittande ny* (hvarföre icke splitt spångande? det hade varit ännu en grad lägre), *at den knapt hunnit hända til slut* (en nyhet som känder!), *skall äfven någon gång meddelas, för at ej göra Tidningen obrukbar på sådana ställen, där borden med smala ändan stå vända mot väggen*. Hvad vill det säga, at bruka en Tidning? Och idéen om borden som stå vända med smala ändan mot väggen, vift manar den skratten; men hvarföre ej häldre man Löjet? Om den måste bibehållas i et Stycke, där Autorns första och sista omsorg naturligen är at recommendera sit arbete, borde den just fättas vid slutet af Stycket, hvars uttryck altid böra vara de mäst vördade, och hvars effect är den mäst betydande? Hvad skulle man döma om Smaken hos

en Samlare af Målningar, som, efter at som hastigast hafva vifat en *Magdalena* eller en *David* af Italienska Skolan, skulle fluta med at sjelfföfnöjligt säga: "Men här, här har jag et *Öl-kalas* af den "Holländska"? Eller kan det, i en Tid som begynt fatta smak för et fint och hyfsadt skämt, vara Tidnings-skrifvares mening at främst behaga Caffe-husen? Vi bekänne, at misstanken om detta systemål lätt framställer sig vid läsningen af Colportörens Prospectus, där et sällan grundat anspråk på qvickhet framskymtar undan en familiarité med Allmänheten, nästan jämförlig med den som råder i en beryktad Författares Arbeten i Historien, Financerna och Philosophien.

Men om nu Colportörens ton i Prose är så litet vittet och så litet värdig, låtom ofs tilse hvad hopp om sig han gifver i sin Vers. Vi hälle ofs ännu allenast til hans första Nummer, efter det är så naturligt, at hvar och en vid första framträdandet är sorgfällig at visa en intagande eller åtminstone ostrafflig sida.

Epigram (sid: 4.)

Nå! hvad den Bölius agerar
superbt! — och hvad han declamerar
superbt! —

Vi neke ej at desfa rader synas ofs lyckliga. De äro lediga. Enjambementerna, ehuru oftast at anse såsom fel, och ehuru här uprepade, äro — väl använda, och i en styl, där en vifs grad af familiarité är loflig — snarare at anse såsom en förtjenst. De utländska orden *agera* och *declamera* borde ej heller förkastas: de äro konst-ord, mot hvilka vårt Språk ännu ej äger några motsvariga. Men vidare:

Hans

Hans ton, hans ömma ton
man känner ända *ner i magen*,
och röres ända *ner i skon*.

Jag såg'en spela häromdagen
i egen desperat person;
och, af *colik* och häpnad djupt betagen,
jag tog en *sup*, och ropade:

Den lanna känslans ton blott Bölius är tilhörig,
och är han inte *rörande*,
åtminstone så är han *rörig*.

Om man undantager det uttrycket *i egen desperat person*, som är starkt, målande och af god ton, hvad vämjelle råder ej i alt det öfriga! Tycker man sig ej igenkänna tonen af et brödralag, som glammar vid pipan och flånkän? *Magen, skon, coliken, supen, rörigheten* — och ord-leken emellan *rörande* och *rörig* — för hvilken Allmänhet framträder man med dylik Vitterhet?

Sådan är Smaken, och sådan Stylen, i denna första Nummer af Colportören. Åtskilliga Ord och uttryck, såsom *bums* — *konstens skönhet* och *hemlighet* är en väderquarn — *Venus de belles fesses* — *älska i sin smak* visfa frukter — *Kål-täppa* — *Kofland* — *Pumpvälling* — *surkartar* — *Hin Håle* (5 gånger på et blad) — *Hjertat kom fram och sude* — *Relebeskrifvarens Hund* hör och ser bättre än han, och kan följagteligen ha lika, om ej bättre kunskap än han, om hus, *Kyrktorn*, m. m. — samma beskrifvare sätter ena ändan af sin vandringsstaf midt på packartorget, och gör et skutt öfver hela staden til *S**krogen* — äter en *Ox-tunga* så god at Herr Fån kunnat predika med den — undrar och ser på sin hundlöshet och sin barnlöshet — en viss väns hjerta och snille sitta i bur i *Cimbritshamn* — et par blickar, som ingen god satt ut — dessa ord och uttryck, vid en ha-

fig öfverfigt hämtade ur de 5 första Numrorna bevisa ytterligare, at Colportören är för ärlig at vilja tala et riktigare eller ädlare språk, än det hans Prospectus låfvat Publiken. Ordet *Förståsigpåare* (Connaisseur) kan anföras som et prof af hans skapelser i Språket: det kan väl vara tvivelagtigt om det åtlöje det väcker, är til Skaparens förmån; men visst är at öfverfättningen, lindrigast sagt, aldeles förlorat originalets finhet och naturel, och riktat Språket til Smakens stora förtrytelse.

Valet af Stycken i desfa 5 första Numror är i allmänhet ej lyckligare, än valet af Ord och Uttryck. N:o 1. innehåller, utom Prospectus, en *Mythologisk Anecdote* utur *Anecdotes Mythologiques de notre Siecle* par Mr. Segnier, och det anförda *Epigrammet*. — N:o 2. et *Portrait* på vers, och et *Fragment* af et Samtal emellan en Kung och en President rörande befordrings-principer. N:o 3. om *Connoisseurs* eller *Förståsigpåare*, samt en *Inpromptu* i anledning af Grefve Teslins retraite 1754. — N:o 4. *Fragment* af en *Resebeskrifning*. — N:o 5. *Jag tänkte* — *Jag tänker*, Skaldestycke; samt slutet af *Resebeskrifningen*.

Den *mythologiska anecdoten* innehåller huruledes Gudinna Diana, en gång buden til middag hos en Rang-Gud, åkte milte och kom til en förnäm Under-Gud; huru han bød henne qvar, men förgäfves då hon ej bland Sällskapet fann någon Rang-Gud eller Gudinna; huru hon gaf Jupiters Drabant, som följt henne, en *örfil*, för det han fört henne på orätt ställe; huru Värden bordt kasta henne med *alla sina månar och stjernor* (Diana, som ej har mer än en Måne och ingen stjer-na) *bums* utför trapporna; men huru han bockade sig.

Portraitet af en Hofman (i N:o 2.), utkastadt på fri hand, har såsom original et oändeligen ringa värde, och förlorar alt, om det fordrar jämförelse.

Santalet emellan Kungen och Presidenten (som, ej af Colportören, men af andra, säges vara en imitation från Tyskan), det första af någon halt, både för en jämnare styl och för nyttan af sitt innehåll, skulle ej hafva varit ovärdigt et rum i våra goda Dagblad: likasom Skalde-Stycket i N:o 5. både i plan, ton, lätthet och moralisk fanning kan jämföras med våra ypperliga Stycken af samma slag.

Det skulle utgöra vår uprigtiga fägnad, om vi med fanning kunde intyga det samma om Colportörens Originaler i prose. Men, han förläte oss — med' ögat fästadt än på Smakens fordringar, och än på de 2:ne Artiklarne: om *Förstå sig på are*, och *Resebeskrifningen* — kunne vi ej utan en oloflig höflighet erkänna rättmätigheten af desfa Styckens anspråk på et vittert värde. Det förras ändamål, at förlöjlige okunnige eller förmätne kännare och Granskare, är godt och rättvist; den första Tankan (men som icke är Colportörens) är ganska god både til sitt innehåll och sitt uttryck, och en eller annan af Författarens egna icke ovärdig at efterfölja denna; men et godt ändamål och några rätt få goda tankar, utgöra ännu ej hvarken et godt moraliskt Stycke, eller et godt vittert. Det fordras härutöfver at framställnings-fättet och stylen må vara städlade: och denna städning, som förutfätter et ordentligt hufvud och en måttlig sjelf-förlitelse hos Författaren, den saknas nästan allmänt i Colportören — han må för denna oförtäckta fanning kalla oss *Bokhandlare* eller *Bokskändare*, hvilka ord han tämmeligen ovärdigt sammanställer

få som man vanligen hopställer synonymer (Se N:o 3. sid: 2).

Resebeskrifningen, som ej synes äga något be-
stämdt ändamål, om ej det, at göra Beskrifvaren
lika löjlig för sina menkliga svagheter, som för
sin skrifart, är en trogen efterhärming af det för-
kastliga i *Presidenten von Kotzebues* vitterlek.
Personerne *Minne*, *Snålhet*, *Hjerta*, *Eftertanka*,
Förnuft, *Hin Håle*, och *Barnslighet*, hålla här en
conversations, lik den som hålles af *Kärleken*, *Hop-
pet*, *Fintligheten*, *den ädla Sjelfkänslan*, och flera
dylika Herrikaper af den goda Societeten, i Or-
thenberg — med i akttagande, likväl, å Colpor-
törens sida, af uttryckens fänkning närmare til
pöbel-skämtet. Styckets innehåll, i korthet och
övrängdt, är följande: Resebeskrifvaren, gäckad
af bedrägliga löften, och känd för en närmare för-
bindelse med en ädel Man, beslöt, i det ögna-
blick man började märka honom, at fly Cabalen.
Han valde W**, som ligger 100 mil från St**.
Af hat til Upsala, hvarifrån han reste, hade han
beslutit, at om han träffade en tiggare inom des
tullportar, skulle han få en sur mine och ingen
flant. Hin håle hade ställt 2:ne i vägen för ho-
nom. Han gaf dem ej allmosa. Minnet, Hjertat,
Eftertanken och Snålheten tala häröfver under vä-
gen. Den Resande bibehåller sin hårdhet ännu
vid anländandet til St**; men ångrar sig nu efteråt.
Som han i St** aldrig funnit något märkvärdigt för
hjertat, och hans hund hör och ser, bättre än han,
hufen, tornen, ringningen, trummorna; så hop-
par han öfver Staden til S**krogen, äter där et
braxenhufvud så stort och skönt, at han aldrig
kan öfvertyga sig at det i lifstiden varit utan vett,
och oxtungan hvilken vi tilförne nämnt. Efter
måltiden instiger en Man med läderräck, sammets
Kar-

Karpus, en stor lurfvig hund och en liten slåthårig pojke. Barnsligheten, som undrar på honom, kommer häröfver i samtal med Förnuftet och Hjer-tat. Mannen befinnes vara en Handfkmakare från Cimbritshamn, som ger den Resfande et par Klip-pings-handfkar, mottager en billet til en hans Vän B**, som af ödet blifvit vräkt til berörde stad, och far sin väg, med en train, i Resebeskrifvarens ögon vördnadsvärdare än Enochs himmelsfärd. Be-skrifvaren far vidare, får i S*T* en vagn med två hästar och en vacker Skjuts-Flicka, hvaröfver Sparfarnheten, Efterfanken, Hin Håle och Hjer-tat talas vid: därefter följer en Dialog emellan Herrn sjelf och Flickan: den slutas med en Kys och änteligen glömska af all dygd och moral: och F — skrifver up Herrn i sin svarta bok bland de resfande han bedragit genom skjuts-flickor. Be-skrifvaren ankommer til F**, måste där kysa sin Mor med samma läppar som nyis rört vid Flic-kaus, men glömmet snart Flickan för denna oför-likneliga Mors skull, och tror at Hin Håle intet skall ha mycket vunnit på den yttersta dagen med sitt bedrägeri mot honom: Och här, utan någon angifven orsak, slutas en resa, hvaraf, enligt in-gresfen, några och 90 mil ännu återstå. — Läsa-re af Förstånd och Smak! misstager jag mig, eller är det ej sant, at om Colportören skrifver män-ga sådana Stycken, och han sedan af Er (likasom af sin correspondent, N:o 4. sid: 3.) begär tillå-telse at sätta sin vandringsstaf midt på Packartor-get och göra et Skutt öfver hela Staden til S*Kro-gen, så skall en så löslig bedrift icke sakna Ett samtycke?

Nej, det är ej genom exemplen af en sådan vitter-het, StockholmsPosten och ExtraPosten danat Smaken och bevilat dels framsteg under *Gustaf III:s* Tide-kvarf.

hvarf. Klarheten, rättigheten, finheten, ädelheten, voro deras minsta Kännumärken: för dem, såsom smakens första bestånds-delar, hafva de stridt med ära och lycka: är det nys efter dem man vågar framträda med förtröstan, at, under vördnadsbetygelfer för Redacteurernes Personer och Minnen (N:o 4. sid: 3 och 4), tilintetgöra det verk de påbegyut, återupresa en Smak den de förtrampat?

Af Författare, hvilkas språk ock uttryck äro stämde i en sådan ton som Colportörens, vänte vi oss det omdöme, at denna Granskning är för hård, för obillig, eller för noggran. Det bästa svar vi härpå i förhand kunne gifva, vore en appel til alla Svenska Författare af ovägerligt Snille eller Talang. Vi våge, utan et olofligt förtroende til vår egen urskilning, vara öfvertygade, at de — tillsporde om de af alla Stycken inom Colportörens 5 första Numror, skulle hafva velat af Allmänheten kännas eller mistänkas som Författare til något annat, än de tvänne, hvilkas förtjenst vi uprigtigt medgifvit — skulle utan betänksamhet, och utan behof däraf, svara Nej. Det är ett fel at, til nöje inom en inskränkt krets af Vänner, utan besvär kasta ur pennan några vittra småfaker utan anspråk; men om desla småfaker sakna i skrifarten rättighet, i tonen ädelhet, och til innehållet et någorlunda allmänt intresse, då blir det et fel at framlägga dem för Allmänheten, hvilken det otvifvelagtigt bör vara en Författares skyldighet både at högakta och förädla.

För öfrigt medgifve vi otvungit ytterligheten af den omildhet mot människors arbeten, likasom mot dem sjelfva, at ogilla och förskjuta dem i den händelse, då antalet och halten af deras brister äro i ringa förhållande til mängden och värdet af de-

deras fullkomligheter. Ja, det gifves fel af den obetydenhet, at endast pedanteriet kan beifra dem, och fel dem vi böre se och förlåta såsom vanliga vilkor för en vigtigare fullkomlighet. Men om det värderliga och det lumpna äro i et omvänt förhållande mot det ofvannämnda; om i et vittert arbete Stylen i allmänhet är vanvårdad; om det qvicka och det ädla i Tonen är vida fällsyntare, än det narragtiga och det burleska; om dessa sednare til och med framställa sig med anspråk at vara rådande; och om i valet af Ännen och Stycken proportionen emellan det goda och det förkastliga visar sig vara såsom 2 til 10, i stället för tvärtom; då uphör mildheten at vara en pligt af billighet, och en Granskare som då tadlar vida mer, än han berömmer, gör ändock intet annat, än bokstafligen uttrycker resultatene af vettets och Smakens reglor.

Men hurudan är Tidningen Colportörens moralité, sådan som den enligt dess Prospectus kan förväntas? Sedan dess Författare sagt, at *Telegraphen* hvarken bör eller kan befatta sig med det som passerar nära omkring, hvilket likväl torde intresfera en hel hop, som tycka om at veta något roligt, som händt femtio steg från deras hemvist; och sedan han anmält utgifvandet af en ny Tidning, ibland hvars Artiklar nämnas *Inrikes Nyheter* och framför *alt Dagens Händelser*, tillägger han sjelf följande uttydning: "Vid denna sednare Artikel får man erhindra, at fast det icke är här som i det skamlösa London, där i Tidningarne, med fulla bokstäfver och namn berättas de Förmämas fottiser (om de någon gång par distraction skulle komma at begå sådana), de Borgerligas vett och ädla tänkesätt (om de någon gång skulle komma at visa sig äga sådana), samt Militairens be-

"drif"

”drifter under Fredstider — så skall dock i denna
 ”Tidning sanningen yppas och någa följas. Läsaren
 ”torde likväl förlåta, om händelserna *Rundom klä-*
 ”*das i drägt af en Saga, eller Fabel, eller Anecdote,*
 ”*eller Epigram; äfven som vi våge hoppas, at Gref-*
 ”*ven och Grefvinnan, Friherren och Friherrinnan,*
 ”*Hans nåd och Hennes nåd, Grosseuren och Gros-*
 ”*seurskan, Herren och Fruen, Mästaren och Mada-*
 ”*men, samt sluteligen Mannen och Hustrun, ej ogun-*
 ”*sligt upptaga, om De där komma at heta Tirfis,*
 ”*Doris, Damon, Cloris, &c. &c. &c.*” Detta är
 således hvad Författaren förstår med *Dagens Hän-*
delser, och det är sådana han läfvar framför alt.

Vi fråge hvarje oväldig Läsare, om meningen
 af alt detta kan anses vara annan, än den, at
 sottiter och fel, begångna af verkliga personer
 inom de kretslar af menniskor, til hvilka denna
 Tidning kan sprida sig, skola sanfärdigt yppas,
 så mycket möjligt är under förklädning af Rubri-
 ker och Namn? Vi fråge om ej detta är desam-
 ma, som et tilkännagifvande, at så ofta Läsaren i
 denna Tidning ser Rubrikerna *Saga, Fabel, An-*
ecdote, Epigram, och Namnen *Tirfis, Doris, Da-*
mon, Cloris, m. m. har han full anledning at tro
 därunder ålyftas någon sottise, som passerat nära
 omkring, eller femtio steg från hans hemvist, och
 någon verkelig person, som ej kan vara långt bor-
 ta? Vi fråge, om ej et sådant tilkännagifvande,
 omänkönt ej til sin aftigt, likväl til sin verkan,
 är desamma som en formelig upmaning til alla Lä-
 sare, at af den skenbara Dikten göra eller söka
 en tillämpning på en Person som existerar?

At Författaren af *Prospectus* sjelf insett en så-
 dan verkan, kan sannolikt dömas af hans förfig-
 tighets-mått at mot slutet försäkra, det inga hän-
 delser, genom hvilkas yppande en familles lugn och
 säll-

fällhet kunde störas, et vänskaps-band slitas, et testament rubbas, eller någon medlem i samhället skadas, skola i Colportören inflyta. Men då fråge vi vidare: hvad begrep har Författaren om skada? Bland alla begrep därom, är ej äfven det et, at qvälja människors rykte? Qväljes ej en människas rykte, då hon inför Allmänheten, directe eller indirecte, blottställes til et åtlöje, hvartil hon förut icke sjelf sig blottställt? Och blir hon icke verkligen indirecte blottstæld för åtlöjet, då Allmänheten, genom förfäkringen at Dikten hyser en Verklighet, bjudes at framleta Felet, Namnet och Personen? Ännu mer: när den ålyftade Personen är igenkänd inom en viss krets af människor, men ännu icke inom de öfriga, måste icke vissheten at en tilämpning gifves, äfven leda dessa til gisfningar på flera Personer, och den oskyldige altfå förblandas med den skyldige? ty huru stort är väl de människors antal, som göra gisfningar på riktiga grunder, som vägra sin Nyfikenhet at famla sig fram bland obestämda anledningar? och huru allmän är väl den Hjertats och Förståndets vishet, at til kunskapens stund upskjuta med sina Omdömen?

Man är ej länge Författare utan at erfara, at nästan ingen ting qvickt, berättande, fatiriskt målalande, eller moraliskt starkt, kan utgå inför Publiken, som icke genast finner Allusions-Andan sig til mötes, färdig at antaga det som en Copia, hvartil det vore nöjsamt at finna et Ansigte. Så hafva *Dumboms Lefverne, den Snåla Prästen, Åreporten, Ljusets Fiender* och hundrade andra kända stycken blifvit tillämpade på et sätt äfven så outräkneligt, som okärt för deras Författare. Vore det derföre et fel at skriva någon ting qvickt, berättande, fatiriskt målalande, eller moraliskt starkt?

starkt? Visserligen ej, så snart et sådant Stycke har characteren af en allmän eller aldeles bortblandad tillämplighet. Det straffbara ligger då ej i Skriften: det ligger altid i Allusionen. Det är Läsaren som felar, om han at någon ting allmänt ålyftande, af något som ej bevisligen blottar en viss person, likväl gör slutfatser som äro personliga. Men en Författare, som skrivit nog eller åtminstone lefvat nog, för at känna med hvad begärlighet mängden af Läsare mottager alt, hvaraf små ondskinta eller spefulla uttolkningar kunna göras — om han i företalet til sit Arbete säger: "Häruti ärnar jag, under diktade rubriker, och "namn, beskrifva verkliga personers föttiser, löjligheter, characterer, m. m.;" så är han lika felagtig från den stund han detta läsvat: ty det betyder intet mindre, än om han sagt: "Sök Personerne, ty de finnas".

Det är detta fel vi våge tilvita Tidningen Colportören; ej såsom et elakt uplåt hos dets Utgifvare, hvilken uttydning vi anse aldeles oloflig; men såsom en obetänksamhet af lika immoralisk verkau, som et anförande gjort i affigt at skada genom missbruk af omdömen: Och vi tillägge, at enligt både föreskrifterne af en sund Samhälls-Lära, och exemplen af våra goda och dygdiga Författare, bör det vara en Autors skyldighet at använda alla, både det goda Förnuftets och den lofliga Satirens Krafter, til at — ej bistå — utan bekriega Allusions-Andans förmäthenhet, och bevisa Allmänheten at det gifves Förstånd-Nöjen långt högre och ädlare, än de, som så begärligt och så bittert utdragas ur Personers egenskaper och förhållande. Detsutom gifves ock et språk vida värdigare, än den förtuckna Satirens, ehuru visserligen mera förbehållit det Uplysande, än det

Nöj-

Nöjsamma; det är Uprigtighetens, som går rakt til sina ändamål, utrustad med Förnuftets och Moralens vapen, och frimodig af sit medvetande af häldre vilja åstadkomma gaga, än förbittring: Och detta språk, när det behöfver nyttjas, och när det nyttjas utan smädelse, har den förmån framför det allegoriska, ehuru detta och må smeka Inbillningen, at det träffar den det ålyftar, at det ej kan missvisa på någon annan, och ej mistänkas för det botten-gift, som så ofta dväljes i Kalkarna äfven af de blomster som mäkt behaga ögat *).

Det vore ej at yppa en hemlighet, om visade at Tidningen Colportörens försäkran om verklig hetens närvaro i dess allegorier, medfört den verkan vi ofvanföre såsom skadlig anmärkt. En stor mängd Läsare vet så väl som vi, at knapt har någon af de nämnde Numror utkommit och genomögnats, förr än hvar och en frågat sig och andra: "Hvem kan denna berättelse ålyfta? Hvars målning kan denna vara? Hvar skole vi finna "en Person åt denna titel?" Den vet ock så väl som vi, at et Namn, eller flere, sällan saknats, at hugsvala en Nyfikenhet genom Colportörens försäkran liksom befullmäktigad til forskningar. At inför Allmänheten ingå i bevis af detta anförande, vore en indiscretion af en nästan Colportör.

N:o 9 & 10. H tö

(*). Huru en aldeles genomträngande Satir på en gång kan vara uplyfande, nöjsam, uprigtig och rättvis, och huru ojämförligt större ära dermed förbindes, än med den som Colportören, enligt sin Prospectus, vill tillvägäbringa, kan bäst inhämtas af den nyss utkomna Critiken öfver Boken om Menniskans och Djurens ändamål, och det mer än utmärkta bifall den af alla uplyfte Läsare vunnit.

törisk oloflighet emot personers ryckte, hvilket alltid bör skonas för en upmärksamhet, hvartil de det icke frivilligt blottfält. Det är allt nog at bevisen skulle finnas, om de med klokhet kunde ätkas, och ätkas af Lagen, den enda magt som kan äga rättighet at framdraga dem i ljuset.

Imedlertid, så långt vi äro skilde från den af-
 figten, ja från blotta tankan, at en medborgare
 skulle lida och en skrift förqväfvvas för en obetänk-
 samhet utan skadeligt upfåt; så befogade torde lik-
 väl detta ämne göra oss at anmärka, huru oange-
 nämt inflytande et oförsigtigt bruk af friheten at
 offentligen yttra sig, kunde äga på rättigheten där-
 til, i et Land, där Styrelsen ej vore så vis som i
 detta Rike. Hvem känner ej huru långt affståndet
 vanligen är emellan Sanningen och Thronen; hu-
 ru oändeligen ofta Regenters öron belägras af vrån-
 ga eller obetänksamma berättare; huru lätt det i
 enrum är, at med anecdoter och egentydningar
 gifva de mäkt opåtänkta affsiger åt ord och ut-
 tryck; huru sorgfällige räddbogan eller myndighe-
 ten äro, at såsom spöksamma framställa andra Län-
 ders ofta otillämpliga exempel, och at förtiga, at
 befrida de lämpliga? Hvem känner ej at förmå-
 gan af et doldt anfall, å ena sidan, är i sin ut-
 öfning vida lättare, än åtkomsten at försvara sig,
 på den andra? Hvem känner ej hvad djupt be-
 sinnande och hvad erfarenhet fordras, til at väl
 fatta, at, i en ordentligt styrd Stat, en nedtryckt
 Tankfrihet är den enda vådliga; at en otryckt själv
 bäst rättar sina viktigaste missbruk; at en uplyst
 allmän Opinion är det kraftigaste band på För-
 fattares tiltagsenhet eller kißlighet; at en allmän
 Opinion (som ej kan undvikas och ej kufvas) ge-
 nom intet annat än Tankfriheten kan uplysas; at
 det som förbjudes, läses tioudubbelt mêt det som
 läm-

lämnas obemärkt; at den som är förbuden at skriva öpenhjärtigt, underlåter fällan at skriva figurligt; at det figurliga språket är vida skadligare, än det oförtäckta; och at, i allmänhet, ju mera skrives, des mera förlorar det skadliga sit ändamål och sin effect. märkes ej, förglömmes, bortflyter, bortblandas, som en mängd af åar i Oceanen? Vi vete, at *Bernstorff*, utan tvångsmedel, blott med sin skicklighet och sin foglighet afftyrde alla misbruk som förtjente upseende; at *Fredric II* skickade några formerade pennor til en Författare, beklagade at en annan nyttjade elakt bläck, nedflyttade närmare de läsandens ögon et pasquill mot sin egen person, kårt sagt, trubbade (om det uttrycket kan vågas) med Åtlöjet alla Ondskans och Bitterhetens uddar; och at *Fredrik II* var en af de mäkt tänkande och mäkt mäktige Monarker, Historien under flera Sekler kan framställa för människors åminnelse; Men vete vi ock om desfa sanningar ur Historien, och alla de ofvananföorde ur Erfarenheten, någonsin med öfvertyglighet och i sin rätta stund komma för de välvilligaste Regenters öron (ty för alla andras komma de ej)? Och om desse Regenter äga nog Dygd at höra, och nog Sinnesstyrka at mottaga Sanningen; vete vi ej huru många flera munnar och huru skimrande skäl Fördomen på sin sida har i beredskap, och at det fördras icke mindre än et ovanligt hjeltemod at vara vis utan öfvertygelse om bifall?

När, af desfa skäl, Tankfriheten i andra Länder, genom äfven de lindrigaste misbruk, kunde komma i fara; nyttjom vår, så at hon må befastas. Upsåtligt, eller ej, felar alltid en Författare, då han blottställer lefvande personer för illvilliga mistydingar, för et oförtjent åtlöje, eller för et allmänt åtlöje, då det borde quarstadna inom en-

skilda sammanlefnaden; men han skulle hafva fe-
lat ännu mer, om hans Arbete funnes vara skul-
den til inskränkningar i njutna förmåner, hvilka
i en väl styrd Stat, väl nyttjade, skulle hafva
gagnat, och inskränkta åstadkomma en flum, men
ej dels mindre farlig, oro.

Sedan vi naturligen kommit at vidtöra detta
ämne, torde det ej heller anses som en afvikelse,
om vi, til tjenst för Författare i allmänhet,
framställe några tankar om Mifsbruket och det rät-
ta Bruket af Friheten at yttra sig offentligt. Om vi
däruti misstage oss, är tilfället at vederlägga oss,
öppet, och Tankfriheten skall där genom bevisa
at den sjelf rättar sina mifsbruk.

Tankfriheten kan hufvudsakligen i två fall
mifsbrukas: genom Valet af Ämnen, och Sättet at
yttra sig öfver dem. Alt bestridande af det san-
na och rigtiga, som kan verka på Allmänhetens
Förstånd och Seder, är et mifsbruk, likasom alt
anförande eller försvar af deras motsatser: sådan
är principen. Men i många Stater äro desutom
visfa Ämnen, genom uttryckliga Lagar, förbudna
at bestridas: at uphäfva sig emot dem, vore lika-
ledes et mifsbruk af Tankfriheten, af den orsak,
at Samhälls-Ordningen har ock sina rättigheter,
och at uttryckliga Lagar, gjorda af den magt som
äger at göra dem, hafva en äfven så klar fordran
på åtlydnad, som Förståndets rättigheter på utöf-
ning. Likväl är det för allmänna säkerheten nö-
digt, at den vanliga principen för all god Lag-
skipning äfven här må gälla, at intet annat anses
för brott, än det som strider mot Lagens tydliga
bokstaf. I et Land, til exempel, där det är för-
budit at offentligt skriva mot Landets Constitu-
tion, vore det onekligen et mifsbruk af Tankfri-
heten, at skriva däremot. Men en filosofisk
af-

afhandling om naturen och grunderna för alla Constitutioner, vore ej et misfsbruk i annat fall, än om Författaren gjorde en vidrig tillämpning där-af på sit eget Lands, och en upmaning til Landets Invånare at vägra den sin åtlydnad. Utan denna tillämpning och denna upmaning, vore skriftens brottlighet en oloflig egentydning af Domaren: och ingen vis Styrelse, och få okloka, hafva någon sin tillåtitt en vidare utsträckning af begrepet om Tankfrihetens misfsbruk uti val af Ämnen.

I allmänhet är det fant at man kan offentligt yttra sig öfver alt ting; at det är *Sättet* blott, som afgör om yttrandet är et misfsbruk. Sättets obehörighet åter kan endast bestämmas efter yttrandets moralité, hvarmed vi förstå des tydliga affigt eller nödvändiga verkan på det allmänna Lynnet. Et fätt at yttra sig, som skulle åstadkomma Sedernas förfämring, vore altså et misfsbruk. Det är därföre en Skrift, hvars grundfater äfven voro fanna, skulle vara brottlig om den yrkade deras antagande genom olofliga medel, om den upmanade til förbittring, om den predikade orättvisa och Samhälls-ordningens förstöring. Tankfriheten kan ej äga mer än 2:ne hufvudsakliga föremål: Personer eller Begrep. Bägge kunna misshandlas. Då des ändamål ej bör vara annat, än at genom Uplysning förbättra och gagna, eller i det ringaste icke skada, hvad är naturligare, än at de förra böra behandlas med rättvisa, och de sednare med rigtighet? Här af upkommer indelnin-gen af Tankfrihetens misfsbruk, i Orättvisa och Origtighet. Den förra är under namnen Smädelse, Pasquill, Budkasta, m. m., förbuden af all naturlig eller politisk Lag: och den utöfvas, då tilmälen vågas utan grund eller med öfverdrift,

då gärningar diktas eller vanställas, då characterer ofant målas, svärtas, förlöjligas. Den sednare ogillas egenteligen blott af Förnuftet, hvars första regel i alt ting är Rigtighet; men öfvergår från et speculativt fel til et politiskt misbruk, då den med myndighet eller hetta riktas emot Samhällsordningens nödvändiga bestånds-delar. Orättvisan är således altid et moraliskt eller politiskt misbruk; Origtigheten blifver det i den stund hon framträder i en ställning och med en ton, som trosta Samhället. Det är egenteligen när bägge träffas tillsammans, som de äro farliga. De träffas ock oändeligen oftare tillsammans, än åtskilde: ty Orättvisans primitiva orsak ligger i Begrepets oreda: och häraf upkommer nödvändigheten at gå Uplysningens väg til menniskolägtets förbättring.

Bevisningen at vårt uplysnande begynnes redan vid vårt första inträde i verlden, at kunskaperne under våra omogna år bibringas oss något genom Erfarenheten, men mäst genom undervisningar af menniskor och ur böcker, hör ej nu egenteligen til vårt ämne. Det är alt nog, at, oss sjelfva lämnade, vore vi otillräcklige för vår egen uplysning, at vi äfven vid våra manliga år vore föga belätne med vår enskilda erfarenhet, och at vi hafve et onekligt behof af andras Tankar. Det är därför Tankfriheten är i sin grund ej allenast loflig, utan nödvändig: Erfarenheten har, genom flere Staters olyckor, bevist, at hon til hög grad är obehinderlig: och hvad dess följder angår, är hon lika beskaffad med äfven de heligaste saker i verlden, at hon kan misbrukas och brukas rätt. At för misbrukens skull råda til dess hämmande, vore at röja sin okunnighet at ofullkomligheten och brifterne åtfölja alla menckliga saker; det vore tillika at, om man så får säga, straffa nyttan för

för skadans skull, och måhända föga mera mogit tänkt, än om man förböd den christna Religions predikande, därför, at dess heligaste Bockers Läror bokstafligen blifvit nyttjade til de grufvigaste styggelser mennisko-snillet kan uptänka, til misfgärningar utan exempel, til förföljelser mot tusentals menniskor, och hela Nationer, af den högsta oskuld.

Vi hafve sagt, at Uplysningen är en nödvändig väg til menniskornas förbättring, at Tankfriheten är hennes nödvändiga medel, och at Tankfriheten kan brukas rätt. Af hvad vi ofvanföre nämnt följer äfven at alt dess nyttiga bruk kan hänföras under de 2:ne titlarne *Rigtighet* och *Rättvisa*, hvaraf den förra har sit afseende på förnufts-begrep, den sednare på moralité: det vill säga, den förra på principer och slutsatser, så väl som facta ur historien eller erfarenheten, och den sednare på förhållandet emot menniskor och samfund. Ehvad alster Tankfriheten må frambringa, måste de altså verka antingen på Förnuftet eller Lynnet, antingen röra våra begrep och våra kunskaper, eller våra dygder, våra passjoner m. m. Vi tillägge allenast, at, undantagande i de mathematiska vetenskaperna, så vida de äro blott speculative, är Tankfriheten alltid sysfelfatt at verka *både* på Förnuftet och Lynnet, och merändels nödvändigt, altid säkrast, genom det förra på det sednare.

Det är således naturligt, at den nyttjar Tankfriheten väl, som skrifver förnuftigt rätt och moraliskt sant. Detta sammanlagdt åsyftar alltid en Uplysning til menniskoslägtets väl: Och Tankfrihetens rätta bruk inom et visst gifvit Land är fullkomligt, då härtill lägges iagttagandet af en lika noggran vördnad för bokstafliga lydelsen af Landets

dets fastställda Lagar, som för Förnuftets och Dygdens fordringar.

Med denna inkränkning kan aldrig Förståndets bruk, äfven när det är origtigt, i politiskt afseende kallas et misbruk af Tankfriheten. Et sådant origtigt bruk kan ej heller för Samhällets lugn vara vådligt, emedan allt det som är Sak eller Tanka, utan gerad tillämpning på intresen, sent eller långsamt hedras med en allmän upmärksamhet: det vore et misbruk af Förståndet, men ej af Tankfriheten: och upkommer däraf en oenighet, så består den blott i en strid emellan Författare, ofta häftig, men alltid nyttig, emedan den, oförd lämnad, alltid slutas med triumf för Sanningen: kært sagt, en enkel origtighet är alltid vederlagd, innan den kan hinna skada.

Det är ej annars, än genom en klar tillämpning på Samhället, des intresen och des medlemmar, som Tankfriheten kan blifva skadlig. Men all tillämpning är ej et misbruk. At en bokstafsig upmaning til armstyrkan at föra den allmänna ordningen, är det högsta af alla misbruk, behöfver knapt nämnas. Men en Författare, som opartiskt bemödade sig at visa Samhällets tillstånd och intresen, med anmaningar til enighet och lugn, och bevis för deras klara nödvändighet, skulle ej kunna anses hafva illa nyttjat friheten at yttra sig: tvärtom har han värdigt använt det ofta enda, och säkert minst misstänkliga, fättet at uplysa en Regering och des underfätare om det som bör röra dem närmast.

Det vanligaste af alla misbruk är det, at oförtjent behandla Personer. Näst det skadligaste är det ock. Des följder sprida sig allmänast, emedan Publiken, som alltid i början ljumt mottager viktiga Tankar, desto skarpare fäster sin upmärks-

märksamhet på Personer: och det retar passionerna på et direct sätt, emedan de fläste menniskor taga et vida starkare parti af sin egen lilla varelse och sina vänners, än af alla de Tanke-ämnena som mäkt skulle gagna Staten. Det är detta missbruk vi kalle Smädelle, som är olika sträng i sina grader, men alltid moraliskt oloflig, och någon gång politiskt brottslig. Hos et uprördt Folk, där ännu föga skrives, är Smädellens verkan säkra och skadligast. Men i en ordentligt styrd och lugn Nation, där bokpräsfarne aldrig hvila, förlorar hon merändels sin effect bland mängden af vigtiga eller lumpna ämnena: Och detta är utan tvifvel en ibland orsakerna, hvarföre de klokaste Regeringar upmuntrat et allmänt yttrande af Tankar, hvilket, utom den verkan at göra kraftlöst eller obemärkt det personliga och eländiga som skrives för dagen, äfven har den, at sprida en allmän öfvertygelse om sanningar, hvilka äro för nära bundna vid menniskors väl, för at undslippa deras upmärksamhet, och af denne grund ej i längden kunna utehållas från deras besinnande. Utom detta medel gifves ej heller någon säkerhet om allmänna Opinionen; men *med* detsamma kan hon beredas och kan styras: och hennes medhåll är alltid en lycka, efter hon aldrig underlåter at vara betydande, antingen som fiende eller vän.

Näst det värdiga bruket af Tankfriheten, at som Författare framträda inför Publiken med et system af rigtiga Förnufts-begrep och sanna Moralité, är det, at vederlägga hvad som hälft irrar Förståndet och förlämnar Sederna. Det är den rigtigaste af alla metoder, at rätta Tankfrihetens missbruk. Det är den säkraste och den nyttigaste, efter den verkar genom öfvertygelse: och Författare med begär och förmåga därtill saknas aldrig hos Nationer, som fått den ringaste drift til Up-

lysning. Också skulle ingen Regering vara mäktigare, än den, som ägde de ypperligaste och dygdigaste Författare til redskap at med egen öfvertygelse leda allmänna Tankan.

Vi slute med den anmärkning, at den lyckligaste egenskap för en Författare, som egentligen vill uplysa, är Moderation, både i Sinnet och i Uttrycken. Utan moderation i Sinnet dömmar man ej rätt, och utan den i Uttrycken skrifer man ej värdigt. Den är ej en köld, men den är et lugn. Den medgifver värma, men den utesluter hettan: och med denna disposition har hon i sin magt at förekomma Förståndets irringar, och gifva Dygden en omistänkt kraft på våra hjertan. Hon åtföljes ej ofta af det lysande i Stylen, men hon medgifver behaget i hög grad: det är ingen följd at man måste skriva torrt, för at skriva viktigt: Och hon utesluter ej Satiren, men hon gör den rättvis. Moderation och Snille tillsammans, måste utgöra en ovanligt stor man, på ehvad bana han må synas. På Thronen, i de enskilda Stånd, i partier, i tvisterna af Religion, Philosophi, Litteratur &c. öfveralt är moderationen en vördnadsvärd egenskap, ehuru värderad föga och sent. Det är des följder, Rättvisan och den allmänna Nyttan, som utgöra des värde: ingendera af dessa tjufar ögonen, men bägge mottagas med en lugn högaktning, varaktigare än beundran. För menskligheten vore det ingen liten lycka, om begäret efter Beundran vore det samma, som begäret til Högaktning: många välgärningar skulle då göras, i stället för bedrifter, och Snillets skimrande villfarelser skulle vika för et godt Förstånd. I Litteraturen skulle Auteursne til sina första synpunkter välja Smaken, Sanningen och Dygden: och striderne mellan dem och deras

Gran-

Granskare skulle blifva om Saker, oändligen varmare än om Personer. Det är en sådan rigtning moderationen gifver åt Snillet och Talangen, som visserligen alltid skulle vinna på at, liktom stora Regenter, i sina principer oföränderligen åsyfta det allmänna, känna intet parti-intresse, behandla Individuerne med öfverseende och jämnhet, och blott til nödfallen spara sina viggas.

S.

14. *Väldet på Belindas Lock. Comisk Hjelte-dikt af Alexander Pope. Öfvers. St. Ekman-son, 1797. 12:o. 80 sid.*

De som ej af Originalen känna detta berömda Poëme skola finna sig något förundrade af den bekantskap därmed, som de här komma at göra. Vördnaden för Popes minne och rättvisan som man är skyldig deråt, befäller Recensenten säga, at detta icke är han. Hvar och en, aldrig så litet bekant med Skaldekonstens mästertycken, vet at det i dessa smerre ämnen, mindre är faken, än sättet at uttrycka den, som utgör den stora Poëten. Den lifliga qvickhet, de ohärligt leende Gracer, hvilka efter sjelfva Voltaires vidgående, göra detta poëme ojemförligt, man söker dem förgäfvat i den Svenska profan; de synas der likasom med en hand bortstrukne: och denna hand är Öfverfättarens. Det är en hård, men för sanningen och smaken oundvikelig bekännelse, at öfverfättningen genom nästan ingen förtjenst synes svara emot dessa Originalens lätta, skiftande, sylphidiska behag, så framt man ej skulle få nämna trycket, formatet och det yttre omslaget; hvilka i sanning hafva för

ögat

ögat förtjensten af en vis lockande täckhet. Också väntar man sig med någon sannolikhet, at i denna lilla angenäma bokunge, innom dessa små vackra röda eller brokiga permar, finna en penna skuren af Gracerna. Popes namn ger desutom skäl til en sådan förmodan. Emedlertid torde det vara omöjligt at lägga en tyngre, krumnare hand, på et finare arbete än här skett. Jag vill ej tala om Öfversättarens beständiga misstag om meningen. Men äfven der denna träffats, saknas nästan alltid sanningen af det medfödda uttrycket. Det är ej här geniet som leker, det är den tunga arbetsmödan, som gör efter med befvär, och gör på et ledsamt sätt, roligheter. Icke en enda sprittande Popisk qvickhet, som ej kryper, uttänd och förlamad; icke en blomma af Poëtens rika skapelser, som ej framräckes visnad eller söndertummad. Man skulie säga at Öfversättaren redan ifrån sjelfva Tituln velat begynna förskapningen. Poëmet heter på Engelska: *The Rape of the lock*; eller på rätt god och begriplig Svenska: *Den bortröfvade Hårlocken*. Öfversättaren icke nöjd med det naturliga namnet, har funnit bättre at kalla det: *Våldet på Belindas lock*; likasom *Belinda* vore en förut ganska bekant person, och lika som våldet på en annans Hårlockar ej kunde vara af mycket åtskillig beskaffenhet. Men efter Öfversättaren ville nödvändigt skilja sig ifrån Originalen, hvarföre har han ej så gerna kallat sit arbete: *Våldet på den bortröfvade Hårlocken*; eller ännu tydligare: *Våldet på Popes Rape of the Lock*? En sådan titul hade åtminstone ägt förtjensten af sanning och uprigtighet. Huruvida den verkligen ej varit den mest passande, torde med någorlunda visshet kunna dömmas af följande anmärkingar.

I. Sängen.

Jag sjunger om det förskräckliga brott m. m. Pope talar ej om brott; han säger *dire offence*. Det är den grymma förtörmelse m. m.

Den förfärliga vrede som en ovanlig händelse uppretade. — *Trivial things*, betydde ännu aldrig ovanliga händelser. Det är ju tvärt om. Pope säger: *hvilka häftiga tvister slundom härleda sig från de vanligaste, de ringaste ämnena.*

Desa vers — som sjelfva Belinda torde tackas läsa. Pope uttrycker sig icke i detta hvardags- språk, som Öfverf. torde tackas finna.

Kan väl hos ringa män upstiga en så djerf företags? — Pope talar ej om ringhet, utan om kroppens litenhet. Huru dristar smått folk inlåta sig i så väldiga företag? säger han. Lord Petre, om hvilken han här talar, var ganska liten till växten, men han var ej en ringa man.

Inskränk icke din utsigt inom låga föremål. Pope talar ej om höga eller låga föremål: han säger *things below*, saker som här nedre förefalla, till skillnad ifrån dem som tildraga sig i den högre rymden, den oöfynliga världen.

Oroliga älskare, vaknade kl. 12. Det är nästan motsatsen af Popes uttryck. Man kan vara orolig till sinnes, och ändå sofva. Pope säger med en fin ironi: *fömlösa älskare vaknade kl. 12.*

Fäst hon ej mer spelar kort ser hon likväl med nöje när de handteras. Hos Poëten heter det: *fäst hon ej mer spelar, tittar hon likväl med nöje i korten.* Han talar om hänskiljda fruentimmer som ännu efter döden behålla deras böjeller.

De trumpna och tvära få namn af Gnomer. Pope säger: *funka ner till Gnomer*, i motsats af dem som upstiga i Ethern och blifva Silpher. Gnomer- ne viltades under jorden.

Vistas och sväfa omkring i luften. Pope säger: skalkas och fladra i luftrymdderne.

När tillfället eldar begärelserna, musiken uprör sinnen och dansen uphettar blodet. Det är ej så Pope uttrycker sig: Han talar hvarken som Prädikant eller Läkare. Han säger som Poët: När det blida tillfället framlockar begären; när musiken förvecklar sinnen, och dansen upeldar dem.

Somliga, som i listiden sätta altför högt värde på sin skönhet, öfverlämnas til Gnomerna; höja sina affigter och öka sit högmod, förakta alla ringare anbud, och afslå deras kärlek. Det är ej möjligt at mindre veta hvad Poëten sagt, eller åtminstone at mera förvirradt uttrycka det. Man skulle tro här af at de som i listiden sätta för högt värde på deras skönhet, efter döden öfverlämnas til Gnomerna; höja derigenom deras affigter, deras högmod, och förakta alla mindre anbud än Gnomernas. Pope säger deremot at sådana skönheter äro för sjelfva listiden öfverlämnade åt Gnomerna och at det är Gnomerna som ingifva dem denna fåfänglighet, som föraktar alla lägre anbud än Pairs och Hertigars.

Hvilken ömsint flicka skulle icke bli et offer för mankönets höfligheter och tilstälda baler? Sådan är ej Popes mening. Den är något finare. Hvilken öm lättrörd flicka, säger han, skulle ej bli et offer för den enas artigheter, om ej den andras bal hindrade det?

Och när ombytlig fåfänglighet af alla slag, unga öförsarna hjertans lockmat, ofta omväxlas, när välfägnad täflar med välfägnad — — det ena Equipaget drifver bort det andra. Man skulle tro at det, i dessa sista orden, vore frågan om en kuskträta; om trängsel af Equipager utan för porten, och om rum at komma fram. Sådan är likväl ej Popes

pes tanke. Han talar föröfrigt hvarken om lockmat, eller om välfägnad. Se här hans uttryck: "Genom ombytliga fäfanligheter från alla håll, göra de (Silpherna) könets hjertan til evigt omväxlande granläts-magasiner, der presenter täfla med presenter, porte-d'épées med porte-d'épées, Eleganter uttränga Eleganter, och equipager gifva vika för equipager." Scenen är således i fruentimmers-hjertat och icke på gatan, som Öfversättaren tyckes förefälla sig den.

Schock (knähunden) — *hoppade opp och väckte henne med sin tunga.* Det är sant at ordet *tunga* finnes hos Pope; men Öfversättaren borde veta at *tongue* i Engelskan betyder alt slags språk, ljud, tungomål; och at *tunga* i Svenskan, har ej samma betydelse. En knähund som väcker sin Ägarinna med tungan, är en tvätydighet som visserligen aldrig smutsat Popes inbillning.

Tilbad Belinda genast Sminkets Gud. — *The cosmetic pow'r's, Prydnadens* (icke Sminkets) *Gudamagter; sådant är Popes uttryck.*

Darrande börjar den unga Prästinnan vid altarets sida, pragtens heliga sedvanor. Det är här frågan om toaletten. Man vet ej hvem den unga Prästinnan skall vara, så framt ej Belinda sjelf. Pope säger *den lägre Prästinnan*, hvarmed forstås tydeligen Kammartärnan som kläder Fröken, eller efter Poëtens ord: *förrättar fäfangans helgade Gudstjenst.* Öfversättaren skiljer ej emellan *helig* och *helgad*; men han skiljer ej heller, som vi sett, emellan Fröken sjelf och Kammarjungfrun.

Här stråla Indiens glindrande Stjornor och Arabiens vålluster andas. Öfversättaren har ändteligen en gång velat vara mer poëtisk än Poëten sjelf. Pope nämner inga stjornor, han säger rätt och slätt Indiens ädelstenar. Se här hans uttryck: *Denna ask*

upptäcker för ögat Indiens lysande ädelstenar; och ur denna andra andas alla Arabiens vällukter.

Tusentals skimrande knappnålar i rad upställda, ligga om hvarandra m. m. Upställda knappnålar som ligga om hvarandra, är et uttryck, hvaraf all äran tilkommer Öfversättaren. Poëten säger: *lånnga rader af knappnålar utsträcka här deras skinandes ordningar.*

2. Sungen.

Et intagande sinneslugn. En sådan beskrifning af Belinda låter ej rätt väl förena sig med hennes nyss förut omtalade *lifliga själ, quick som hennes ögon och ofstadig som de.* Sanningen är at Pope säger hvarken det ena eller det andra. Han säger at hennes själ var quick som hennes ögon, *and as unfix'd as they, — lika så litet hvilande som de.* Man kan flytta sinnets och ögats uppmärksamhet med mycken hastighet, mellan flera ämnen, utan at vara ofstadig, som är et caractèrsfel. Pope tillägger at en *graceful ease*, en intagande frihet och en godhet skild från alt högmod, skulle hafva bortgömt hennes fel, om hon haft några at undangömma. Pope uttrycker sig som Poët och belevvad man, i sit omdöme öfver en då lefvande skönhet. Öfversättaren är något mindre artig, och något mindre sammanhängande: han säger, at hennes sinneslugn skylde hennes fel, det är hennes ofstadiga sinne, som likväl visade sig i hennes spelande ögonkast.

Föll sedan ned på ansgtet och bad med eldiga ögon m. m. Det är litet tvärt at hafva eldiga ögon när man ligger på ansgtet. Pope säger rätt och flätt at Lorden prosternerade sig, det vill säga, föll på knä. Förmodeligen har Öfversättaren velat tillägga i ödmjukhet, hvad som kunde fynas felas hans öfversättning i behag och artighet.

De smeltande tonerna försvunno långsamt på vattenytan. Pope säger: de dogo långs efter vattnet. Detta uttryck målar. Det förra säger ej ens någon ting. Det är et fällsamt begrepp om öfverfätningar at man i dem måste säga all ting annorlunda än Författaren.

De lysande härarne infunno sig i alla master. Pope säger: rundt omkring seglen. Hvarföre ombyta hans uttryck?

Huru somlige mindre förtrodde, i månens bleksken, förfölja de sijernor som nattetiden nedfalla eller upplysa dimmorna i den tyngre luften. Det är här frågan om Silphernes olika förrättningar. Pope säger ej at somliga äro mindre förtrodde, utan mindre förfinade, hvarföre de också hålla sig i den lägre luften. Icke heller säger han at de upplysa dimmorne, utan at de suga dem, eller draga näring derifrån.

At stjåla dem et lysande smink från Regnbågen innan han nedfaller i dagg. Åter förekommer sminket hos Öfverfättaren. Men ej heller på detta ställe nämnes det af Poëten. Han säger: a brighter wash, skönhetsvatten, badvatten för hyn, at göra den mera len och lysande.

At lifva ansiktets munterhet. Också en af Silphernas förrättningar hos de sköna. Poëten säger: at inspirera deras airer. Hvarföre säger då aldrig öfverfättaren det samma som poëten?

Eller för långa tidevarf släpas genom trånga nålsögon. Ett straff för Silpherna. Men poëten talar hvarken om trånga nålsögon, eller at släpas

derigenom. Han säger at en sådan Silph skulle för hela åldrar sitta inträngd och fastspärrad i ett nålsöga.

Eller skall den skurken &c. Poëten talar höfligare; han säger blott: *den olycklige*. Öfverfättaren har trodt at gifva mera grace åt uttrycket.

Darra vid åsynen af den under honom fräfsande vätiskan. Ett af straffen var at fästa den brotliga Silphen öfver ångan af en Kopp chocolad. Poëten säger at han skulle *darra vid åsynen af den under honom kokande Sjön*. Öfverfättaren har förändradt ordet *Sjö* til *vätiska*. Som han tröligen ej just är någon Silph, så har han också sett faken med helt andra ögon, och har i en liten kopp chocolad ej kunnat igenfinna bilden af en hel kokande Sjö.

Bäfvande för Ödets beslut. Pope säger: *for the birth of fate*; Efter orden: *för den olyckan hvarmed Ödet skulle nedkomma*. Ännu en gång, i Skaldestycken sådana som detta, är bilden alt, och faken intet.

3. Sungen.

Vid hvart och et ord säras någons heder. När man vill ombyta smaklösheten af detta hvardagliga talesätt, till ett uttryck af Snille, säger man som poëten; *för hvart enda ord dör en reputation*.

Emedlertid började dagen lida. De brännande Jolstrålarne föllö mera /nett. Pope säger: Emedlertid, nedstigande från middagshöjden, började solen at skjuta mera /nett sina brännande strålar. I det uttrycket at dagen började lida ligger en gäspning, hvarmed Öfverfättaren riktadt poëmet.

Usslingar hängas på det at Fury-män måtte få äta. Originallet har: Misådådarnes hängdes på det at Rätten måtte få spisa middag. Ordet Usslingar medför et slags klagande medlidande, som hör til menskligheten och ej til poëmet. Det är vackert af hafva medlidande med olycklige; men haf det då också litet med poëten. Låt det ej bli sagt at Pope måste misshandlas, på det at Öfverfättaren skulle få göra en liten röd bok.

Såsom en slagen här öfver/vämmar Asiens fält och Africas sandöknar. Pope säger: förskingrad såsom en flyende här af Asiens troppar, eller Africas svarta öner. Hvarifrån komma fälten och sandöknarne? I originallet finnas de ej.

Eller när de skönaste porcellainer kastas ner, förvandlas til smulor och några skimrande stycken endast äro kvar. Meningen är här den samma, uttrycket är blott ej Popes. Han har hvarken: kastas ner, eller äro kvar. Dessa hvardagsord finnas ej i hans målning. Eller, säger han när de rikaste Indiska Vaser, fallna från höjden, ligga förvandlade til glittrande stoft och några målade skärfvor.

Hvad tiden skonar, förkrossar stålet. Förkrossa, är ej Popes ord och ej det som hör til stålets verkningar. Receives its date säger Poëten, eller

at det får af flålet sin undergång, gränsen för sin varaktighet.

Det underkastar ödets beslut så väl alla minnesmerken som menniskan. Popes uttryck är, at det underlägger förgängelsens magt, likasom menniskornas själfva, äfven deras minnesmerken.

4. Sängen.

En sorgsen tungsinnad ande som alltid qväljes af ljusets klarhet. Originalet har sully'd. Det är icke qväljas af dagen, det är smutta, orena den. Pope säger: the fair face of light. Dagens vackra ansigte. Detta vackra ansigte visar sig aldeles ej i öfversättning.

Ingen glädje är känd i denna hufskeliga nejd; den hotande Östan är den enda vind här blåser. När man talar om glädje, talar man icke om hvad vind som blåser. Man vet väl at Östenvinden gör melancholisk; men det är här fråga om tytl och sammanhang. Så snart den senare delen af en mening innehåller et slags exception från den förra, så måste samma sak i begge omtalas. Den första måste då ej handla om fällhet och den andra om blåsväder. Popes uttryck är detta följande: Ingen uplifvande iläckt låter känna sig i dessa ohyggliga trackter, den fruktade Östan är den enda vind här blåser.

At blekna med anständighet och at svimma af högfärd. Blekna med anständighet, är ej Poëtens uttryck. Det är svårt at begripa huru man bleknar oanständig. Pope säger: at blekna för air skull.
Faints

Faints into airs. I Guds namn, säg då en gång hvad Pope säger.

Än försöker hon, insvept i sin kappa at digna ned på det rika sängtäcket, såsom hon hastigt blefve sjuk, eller behöfde oppafsning. Hvem skulle här igenkänna originalet, som lyder på följande sätt: På det rika sängtäcket nedfuncker hon med et förut beslutadt illamående, svept i sin morgondrägt för sjuklighets skull och för täckare utseende.

Här visa sig Iesvande thekannor med den ena armen utsträckt och den andra krökt. Den ena är handtag och den andra sprutar. Thekannor som spruta, torde ingen ännu hört omtalas. Den andra armen som sprutar gör uttrycket ännu oskickligare. Pope säger: Den ena armen är grepe och den andra pip.

Flickor rulla omkring marken som boutciller. Näst det språk hvarpå Öfversättaren skrifer, tyckes han förstå intet språk så illa, som det hvarur han öfverlätter. Hvar i all verlden, talar då Pope om Flickor som rulla sig omkring marken som buteljer? Pope säger: förvandlade til buteljer, turn'd bottels. Hvad skulle man säga om en Öfversättare, som försvenskade det Fransyska ordet metamorphoser, med rulla sig omkring marken? til exempel *Les compagnons d'Ulysse furent metamorphosés en cochons*. Ulysses följeslagare rullade sig omkring marken, såsom Svin?

Lycka til mäktiga Drottning. Originalen har: mulna, förtrettliga Drottning. Du som befäller öfver kvinno-vapeurer och beslut m. m. Originalen har: Moder til Vapeurer och Fruentimmers-Snille!

och Poëten tillägger: *som ger ömsevis ansatsen af hysteri eller af poësi; och bringar den ena at taga medicine, den andra at skriva Theater-piecer.* Öfverfättaren säger *hopskrifva*: han gjorde ej illa at bortlägga både ordet och saken. Det man *hopskrifver* är nästan aldrig bra skrifvit.

Om nånsin din Gnome kunnat förderfva den behagfukas tilgjorda retelser eller sätta en finne på den skönas ansigte. Pope nämner ej et ord om de behagfukas tilgjorda retelser. Han säger enkelt: *om nånsin din Gnom kunnat undanstjåla en grace eller upresa (raise) en finne på något skönt ansigte.* Läsaren jemföre de tvenne uttrycken: *sätta en finne, upresa en finne*, det ena Poëtens det andra Öfverfättarens.

En flaska fyldes med förstald räddhåga. Öfverfättaren har illa förstått Poëten. Denna säger: *bleknande fruktan.* Han har ej et ord om förfällning på detta ställe.

Och alla furierna rullade ut som en stormvind. Pope säger *all the furies iss'd at the vent.* Öfverfättaren har tagit *vent* för väder, stormvind. Ordet betyder *öpfung*, och meningen är at alt det i påsen inneslutna onda utträngde genom öppningen.

O du stackars flicka sade hon, — och Echo i Hamptons skogsparker svarade: Stackars flicka! Stackars flicka! Det är redan ej bra at säga en osmaklighet; men det är oförlåtligt at låta Echo uprepa den. Pope säger, som han borde, och som stylens värdighet fördrade: *olyckliga flicka!*

Hvarföre har du gjordt dig så ouphörlig omsorg
 &c. Originalen har: var det derföre som du gjordt
 dig &c.

— upvisa dina hår til afund för narrar och
 förundran för fruentimmer. Originalen har: til nar-
 rars afund och damernes bestörtning.

Med alfvarsamma ögon och et stilla tanklöst an-
 sigte. Originalen har: et rundt otänkande an-
 sigte.

Öpnade han först sin dosa, tänkte sedan på sa-
 ken och sade &c. Originalen har: Öpnade han först
 Jmsdosan, sedan ämnet, och sade, &c.

På hennes himmelska bröst låg hennes matta
 hufvud nedfänkt. Originalen har: på hennes bö-
 jande barm. Öfversättaren har tagit heav'd för
 heavnly. Det är icke hans största misstag.

Tre gånger föll uret ur min darrande hand.
 Patch-box är ej ur, utan musch-dosa. Et ur som
 fallit två gånger ur handen, är et godt ur om det
 ännu kan falla den tredje.

5. Sängen.

Säg, hvarför äro de sköna så berömda och hed-
 rade? kloke mäns hugnad och fåfängligas lekvärk?
 Pope säger: hvarföre utgöra de ämnet för förnufti-
 ga karlars ömhet och för de flyktigas bordskålar?
 Hvilken öfversättning!

Hvad blir för oss då annat at göra än at väl använda vårt förnuft? Pope läger: at väl använda den magt som våra behagligheter gifva oss.

Den ena dör genom en methaphor, den andra genom en visa. Man dör icke hvarken genom methaphorer eller visor; men man kan dö i en methaphor, i en visa. Detta är också Poëtens både mening och uttryck.

Just i det hans näsborrar ville draga til sig sin lifsande in mög den listiga flickan en stor hop snus. Ingen dödlig skulle vid läsningen af detta itälle falla på någon annan tanke än at hon proppade snuset i näsan på honom. Också synes Öfverfättaren ej annorlunda förstå saken. Poëten läger likväl blott at hon kastade en pris snus emot honom. Man gjorde väl at antingen rätt förstå sin Auctor, eller at ej öfverfatta.

Gnomerna kringförde i hast de stickande kornen til de mest kittliga ställen. Men, hvar talar Pope om några kittliga ställen? To evry atom just, har ej denna betydelse; det vill säga: hvart enda korn, icke et undantagit; ungefärligen som man läger: in på bråket rätt räknadt.

Hofnäns löften och ledsna menners förböner. Man vet ej hvad detta sidsta vill säga. Frågan är om alla de på jorden förlorade saker som återfunnos i månen. Pope läger at man der fann ibland annat *sjukt folks böner*. Det utgör åtminstone en klar mening, at man förgäfvess ber och läser på sotsfängen, när man lefvat illa. Men hvad vill *ledsna menners förböner* säga? Öfverfättaren har haft sig bekant at ordet *sick* också betyder

ledsna

ledsen; och straxt har han ej felat at välja af begge förklaringarne, den som hade ingen eller åtminstone den minsta meningen. Men om ej alla *ledsna mäns förböner* förloras på jorden, så fäller jag den för Pope och hans framdeles trygghet. Hvad *ledsnad* angår, så har jag deraf all nödig anledning.

Profaiska öfversättningar, utgöra den lägsta, den lättaste, men icke derföre den minst nyttiga delen af språkodlingen. Det är godt och nödvändigt, at vänja och böja språket til uttryck af alla slags begrepp och föreställningar. Det lyckligaste snille skall stadna långt nerom fullkomligheten, om detta Skapelse-ämne saknar nödvändig tjenlighet; om det är rätt, oböjligt, otillräckligt. Emedlertid har Granskningen hos oss föga uppehållit sig vid förfök af detta slag; antingen för deras större talrikhets skull, eller för ledsnaden vid en aldeles faktom ord-critik. Deraf har händt at hvem som kunnat sammanbinda ord och phraser, ansett sig duglig til Öfversättare, och at de största osmakligheter, de största orimligheter flugit omkring, eller om man så vill, krupit omkring i allmenheten, utan all slags påminnelse. Det är ej mycket länge sedan man såg utkomma en öfversättning af en Italiensk Roman, hvarest något berättas hafva skedd *en dag, om natten*; — hvarest hjeltinnan i piecen säger til sin ällkare: *vet du intet huru ljustigt det nöjet är at utgjuta sit blod för den man innerligen älskar, det må vara så litet och på hvad sätt som helst?* — Och hvarest en far gör sin son följande beskrifning af hans mors forna behagligheter: *flera af de förnämsta i landet, som förgäfsves frestat henne genom stora löften, afundade mig hennes säng; hvilken ej hel-*
ler

ler kan hafva varit mindre behaglig för Dig, min kära son *). — Om Journalen för Svensk Litteratur fortfar, som den begynt, at lämna någon närmare upmärksamhet åt detta slags arbeten, blir sådant tvifvels utan en verkelig vinning för smaken och språket, och til äfventyrs ej den minsta bland detta arbetes flera förtjenster.

N.

*) Se Storhertiginnans af Toscana Bianca Capellos lefverne och död p. 37 och 43.

Uti Herr Mag. *Utters* Boklåda i Stockholm; samt hos Herrar Bokhandels-Commisfionairer i Landsorterna, finnas följande Böcker och Skrifter til här utfatta priser.

H istoria om Trettio-åriga Kriget; af <i>Fred. Schiller</i> . Första Delen.	20 sk.
Dito Andra Delen.	24 sk.
— Tredje Delen.	24 sk.
— Fjerde Delen.	28 sk.
Hela Verket tillsammans.	2 R:d.
Lefvernes-Beskrifningar; af <i>Fred. Schiller</i>	12 sk.
Historia om Sju-åriga Kriget; af <i>J. W. von Archenholz</i> . Tvänne Delar.	44 sk.
Historiska Underrättelser, rörande Hollands Stats-hvälfningar och deras orsaker; af <i>Grefve Mirabeau</i>	12 sk.
Historia om Drottning ELISABETH af Ängland; af <i>J. W. von Archenholz</i>	24 sk.
Den Historiska Verldens tilstånd i dess särskilda Tidevarf; af <i>Remer</i> . Första Delen.	16 sk.
Dito Andra Delen.	16 sk.
Hvilka äro hindren för Uplysningen, och Känneteknen på Sanningens Sökare och Fördomarnes Förfvarare? Strö-Skrift.	4 sk.
Läsning för Landtmän; af et Sällskap. Första Häftet.	12 sk.
— — Andra Häftet.	20 sk.
— — Tredje Häftet.	20 sk.
Tankar öfver Tryckfriheten och des Gränser.	8 sk.
Jämförelse emellan Fritänkeriet och den Uppenbarade Religionen; jämte Beskrifning på de Följder och Verknningar, som hvardera med sig hafver; af <i>Albert von Haller</i>	8 sk.
Philosoph för Hela Verlden; af <i>J. J. Engel</i>	20 sk.
	Pastor

Pastor C. C. Sturms Heliga Beträktelser för en Nattvardsgäst. Tvänne Delar.	-	20 sk.
Dito — i W. B.	-	28 sk.
Svenska A, B, C-Böcker, på bättre papper, för Hundradet.	-	1 R:d. 16 sk.
Dito — på sämre papper, 100:t.	1 R:d.	4 sk.
Refan til Brunswig; Comisk Roman af Friherre <i>Adolph von Knigge.</i>	-	24 sk.
Lady Julie Harleys Historia; af Madame <i>Griffith.</i> Tvänne Delar.	-	32 sk.
Ismaël och Christine, Africansk Berättelse; af <i>Mercier.</i>	-	16 sk.
Emilie Montagues Historia; af <i>Brooke.</i> Första Delen.	-	16 sk.
Vi se hvarannan åter. Dialog; af <i>Carl C. En- gel.</i>	-	12 sk.
Symphathien, Moralsk Berättelse; af <i>Mercier.</i>	12.	sk.
Landtprästen i Wakefield. Drame i Fem Acter, efter den Engel. Roman af samma namn.	16	sk.
Den Försonade Fadren. Drame i Tre Acter; af <i>C. Lindegren.</i>	-	16 sk.
Trollet. Luftspel i Fyra Acter; af <i>M. Alten.</i>	12	sk.
Efter Bokstafven, eller: Den Enleverade Älska- ren. Luftspel i En Act; efter <i>Brymel</i> , af <i>M. Alten.</i>	-	8 sk.
Gölmars-Ada, Furste af Garifene; Prolog i En Akt; efter <i>Iffland</i> af <i>M. Alten.</i>	-	8 sk.
Handbok öfver Veneriska Sjukdomarna, af <i>Joh. Fred. Fritze.</i> I Exemplar	-	36 sk.
Dito Häftad.	-	40 sk.
Dito i W. B.	-	1 R:d.
Constants Sällsamma Öden. En Bok för Menig- heten, i synnerhet för Unge Handtverkare; af <i>C. G. Salzmann.</i> Första Delen. Häftad.	16	sk.

Den som af ofvanstående Böcker köper 10 Ex.,
får det 11:te på köpet.

6000086000

Göteborgs universitetsbibliotek

